

KOLUMNI

Jože Poglajen

Novi triumf strankokracije STRAN 3

dr. Martin Premk

»Pohod resnice« STRAN 4

KOMENTAR

dr. France Križanič

Gospodarska rast se nadaljuje

STRAN 2

PO SVETU

Nikoli več številka, vedno le človek

Polaganje venca pri slovenskem spomeniku v taborišču Mauthausen (Foto: A. Elenovski)

STRAN 12

UVODNIK

Pričevalci

Marijan Križman

podpredsednik ZZB NOB Slovenije

TEMA MESECA

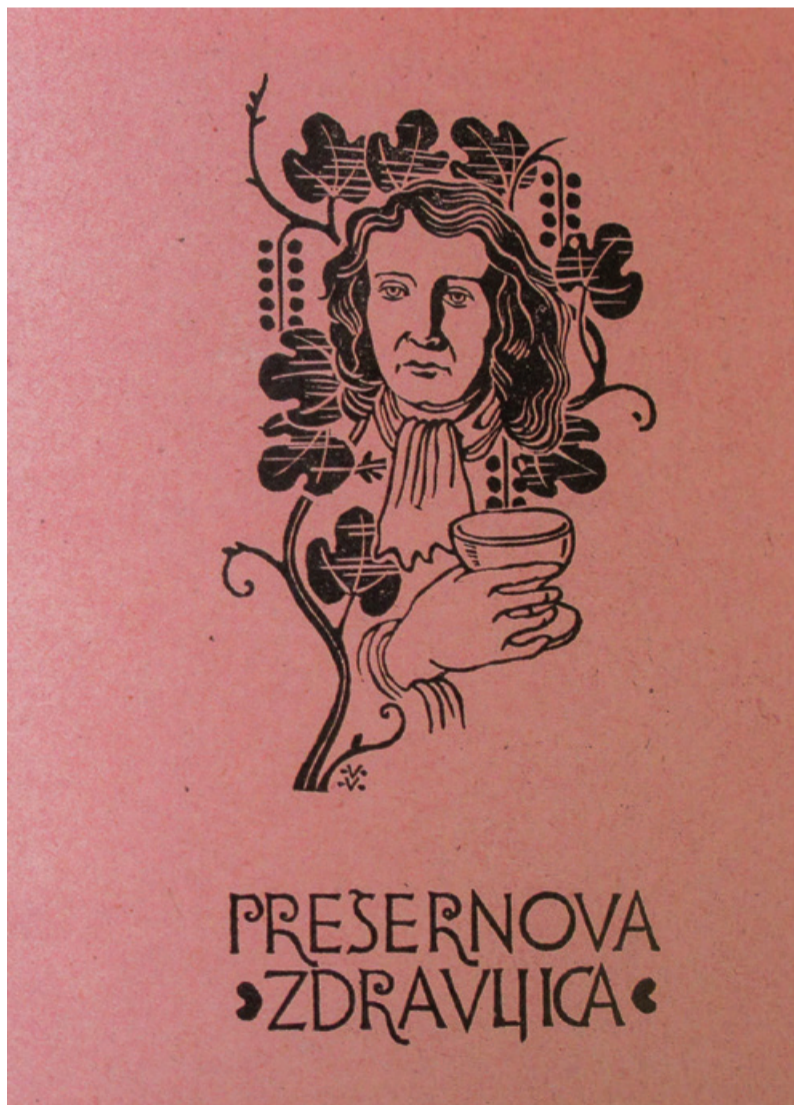
Kultura v narodnoosvobodilnem boju

Navdih in opora za uporništvo tudi v umetniški besedi

Ko razmišljamo o kulturi v narodnoosvobodilnem boju, je treba upoštevati ključne značilnosti takratnih družbenih razmer. To pomeni, da je ne smemo presojati le s splošnimi formalnimi merili za vrednotenje njenih sestavin, temveč moramo v ta merila vključiti vsebinske razsežnosti, ki jih je zahtevalo prelomno obdobje v življenju narodne skupnosti.

dr. Maca Jogan

Cilj okupacije in razkosanja slovenskega ozemlja leta 1941, sistematične in silovite ter krute raznarodovalne prakse, ki se je na Primorskem utrjevala že dve desetletji prej, ni bilo le zaslužnje, temveč uničenje slovenstva in narodne skupnosti. Pri večini prebivalstva, ki so jo povezovali zvestoba slovenstvu in ljubezen do domovine ter odgovornost za lastni obstoj, se je vedno bolj jasno izražala misel na odpor. Življenje brez dostojanstva se je namreč kazalo za nesmiselno, saj »manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužnji dnovi«. Zapis tega Prešernovega verza je nekaj dni po italijanski zasedbi ponesel s sabo v valove Ljubljane nekdanji legendarni ljubljanski župan Ivan Hribar. Vsakdanje nasilje in težnja po svobodi sta številčno sicer majhno skupnost spodbujala k upornosti in skupnemu zavračanju brezupa; pri številnih je oživel puntarski klic »Le vkup, le vkup uboga gmajna!«. Klic k neuklonljivosti so krepila tudi sporočila »goriškega slavčka«, ki so zlasti v času fašizma navdihovala in bodrila Primorce: »Le vstani, uborni narod moj, / do danes v prah teptan, / pepelni dan ni dan več tvoj, / tvoj je vstajanja dan.«

Najlepši partizanski tisk, ki ga je v 1500 oštevilčenih izvodih natisnila tiskarna Trilof, je bila Prešernova Zdravljica. Zdravljico je kot založnik izdal Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko ob 100 - letnici njenega prvega izida.

Veliko desetletij po drugi svetovni vojni na slovenskih tleh je Matjaž Kmecl prepričljivo opozoril na zgodovinsko dejstvo, ko je zapisal: »Kaj pa so slovenski ljudje 1941 navsezadnje sploh imeli v rokah, da bi se lahko uprli – razen ponosa in časti, zaupanja vase, v svobodo in pra-

vični svet? Nekaj starih, zakopanih pušk, iznajdljivost, svoj jezik in svojo kulturo, ki so jima bili neizmerne zvesti. In pogum.« Prav kultura kot temeljna določilnica slovenske samoniklosti in vir nacionalnega ponosa je bila najprej obsojena na pogin, in to na vseh ravneh: od

ustvarjalcev, nosilcev prek ustanov do vsakdanje uporabnih del na vseh področjih, od knjig, glasbenega postvarjanja do gledališča, od slikarskih del do znanosti. Samo na Štajerskem in Gorenjskem so nemški oblastniki zaplenili in uničili več kot dva milijona knjig, med njimi mnogo izjemno dragocenih. V iskanju najrazličnejših oblik, kako ob brutalnih okupatorskih ukrepih rešiti bogastvo kulturne dediščine, lahko prepoznamo začetek zavestnega odpora in upora. Medtem ko so novi oblastniki na Štajerskem in Gorenjskem uživali ob plamenih, ki so požirali slovenske knjige, so mnogi posamezniki začeli knjige iz javnih in zasebnih knjižnic prenašati na skrivna mesta, kjer naj bi počakale do osvoboditve.

Misel na to, da okupatorsko nasilje ne more in ne sme trajati večno, da mora enkrat zasijati »sonce svobode«, je navdihovala reševanje po zgledih iz preteklosti (vinski sodi za protestantske knjige) in tudi vodila k ustvarjanju novih odrešilnih poti. Veliko je bilo takih, kot je bila Roza Šter iz Motnika, ki je kot trinajstletno dekle po okupaciji pod krušno peč v domači hiši skrila in zazidala knjige krajevne javne knjižnice. Ob skrbi za kulturno bogastvo je kljub najstrožjim prepovedim mnogo pokončnih in pogumnih ljudi zbiralo puške (in drugo orožje) razkropljene jugoslovanske vojske in jih prenašalo v varna skrivališča. Tako se je med ljudmi spontano porajal in širil odpor zoper vedno bolj brutalne ukrepe okupatorskih oblasti. Navdih in opora za osebno uporniško naravnost so ljudje poiskali tudi v umetniški besedi. Emil Cesar npr. navaja, da so poleti leta 1942 v šentpeterskih zaporih v sobi št. 20

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Metoda, s katero se starejšim ljudem polagajo v usta odgovori na tendenciozna vprašanja, ni v čast resni novinarski hiši, zato so Pričevalci šolski primer tega, kakšna oddaja ne sme biti. Oddaja niti ne poskuša celovito predstaviti dogodkov druge svetovne vojne na Slovenskem, prej njen voditelj načrtno izbira sogovornike, da bi predstavil svoj pogled na polpreteklo zgodovino, in resnici na ljubo je uspešen. Uspešen, ker slišimo in vidimo zgolj enosmerno podajanje spominov, ki so prav tako skrbno izbrani, da se ne zgodi kaj nepredvidljivega, pa čeprav je oddaja posneta vnaprej. Želim si, da bi gospod Možina in drugi načrtovalci ter pristojno uredništvo gledalcev v oddaji Pričevalci prav s tako vneto predstavili tudi slovenske kolaborante, ki so stopili na stran okupatorja ter prisegli zvestobo Hitlerju 20. aprila 1944 in drugič na obletnico nacističnega prevzema oblasti v Nemčiji, 30. januarja 1945. Vem, da veste, pa vas vseeno želim spomniti na besedilo ljubljanskih domobrancev, ki se je glasilo: »Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje velike Nemčije, SS četami in policijo, proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom svoje dolžnosti vestno izpolnjeval za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj.«

Prisegli so vodji velike Nemčije, bori-li so se za slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Svobodne Evrope, ki jo je okupirala nacistična Nemčija in Slovencem namenila popolno izginotje s streljanjem talcev, požiganjem, pošiljanjem ljudi v uničevalna taborišča, izselitev celotnih območij itd. Zanimivo bi bilo slišati, kakšna naj bi bila prihodnost Slovencev z nacistično Nemčijo. S floskulo o »uravnoveženosti« ste že davno prestopili mejo dobrega okusa. Iz obstoječih programskih dokumentov RTV Slovenija ne izhaja, da je razpihovanje sovražstva njen programski cilj. Zato je čas, da tudi glede tega začnete uresničevati vsebinsko zasnovano javne televizije.

Temeljno izhodišče vsake razprave o drugi svetovni vojni na Slovenskem je lahko le to, da so nemški, italijanski in madžarski okupatorji razkosali našo deželo in obsodili naš narod na nacionalno smrt. Rodoljubi so se jim uprli, kolaboracionisti pa so sodelovali z okupatorjem proti lastnemu narodu.

Člani Zdrženja protifašistov in borcev za vrednote NOB južne in severne Primorske smo Programskemu svetu RTV Slovenija poslali petico, s katero zahtevamo, da se oddaja »Pričevalci« ukine, saj s svojo vsebino zastruplja sožitje med ljudmi.

dr. France Križanič

KOMENTAR

NADALJEVANJE S STRANI 1

začeli spontano prebirati Prešernove *Poezije*, last nekega zapornika, tem pa je sledilo branje *Aškerčevih Balad in romanc*.

Stiska, ki jo je čutilo slovensko prebivalstvo, in vedno bolj izražena potreba po neuklonljivosti sta se posebej dotaknili delujočih na kulturnem polju. Kot ugotavlja E. Cesar, je slovenski kulturni odpor v času druge svetovne vojne edinstven tako v domačem kot v evropskem okolju. Večina kulturnih delavcev ni vdano privolila v hlapčevstvo, ki so ga z vsemi sredstvi hoteli novi oblastniki, temveč je dejavno in odgovorno sprejela svojo vlogo v boju zoper nasilje, ki je že zahtevalo mnogo žrtve. »Kakor hitro pa narod daje žrtve za svojo svobodo in se upira nasilju, ne bi smel biti pravi pisatelj miloščinar, temveč vodnik,« je leta 1941 nedvoumno povedal Juš Kozak.

Res sta zapela »gozd in gora« in nastal je silen hrup, ki je zelo (z) motil tuje in tudi domače varuhe reda. Hrup ni ostal le na ravni individualnih dejanj in spontanosti, temveč so se kulturniki organizirali v okviru Osvobodilne fronte že

septembra leta 1941 s prvim plenom, na katerem so bila sprejeta vsebinska izhodišča za odporniško delovanje in zavračanje prisilnega sodelovanja z okupatorskimi oblastmi, vključno s kulturnim molkom. Prav o tej obliki odpora, ki je bila povezana s številnimi vprašanji golega preživetja delujočih v kulturi, so razpravljali udeleženci na drugem plenumu kulturnih delavcev (aprila 1942), ko je bilo vnovič poudarjeno načelo nesodelovanja z okupatorskimi oblastmi. K spoštovanju tega načela so skladno s programom OF poklicali »slovenske pesnike in pisatelje, upodabljače umetnike in glasbenike, časnikarje, publiciste in znanstvenike, naj ne sodelujejo pri kulturnih prireditvah okupatorjev, naj ne bodo sotrudniki pri njihovih časopisih in revijah, naj ne poročajo o njihovih prireditvah, tudi ne o njihovem tisku, knjigah itd.«

Na tem plenumu, vodil ga je Prežihov Voranc, je bil kot sestavni del OF izvoljen Glavni odbor kulturnih delavcev Slovenije, ki je skrbel za njihovo bolj učinkovito organiziranost in za preverjanje sklepov. Odločna narodnoosvobodilna drža tega telesa je bila ob kritični presoji nekaterih odklonov v praksi izražena v Izjavi (12. ju-

Kulturno dogajanje je do kapitulacije Italije potekalo predvsem v Ljubljanski pokrajini (tako v ožičenem mestu kot »na terenu«), medtem ko je bila na Štajerskem in Gorenjskem večina kulturnikov izgnana, številni so se kot begunci vključili v odporniško delovanje v Ljubljani, nekateri pa so že bili ubiti, kot Jože Kerenčič. Ob oživiljanju upornega duha prednikov je v skrajno težkih in krutih razmerah na kulturnem polju začela brsteti zlasti besedna umetnost; z obtožujočo podobo obstoječega stanja in prežeta z »novimi nadami« se je zgoščeno udomačila prav v pesništvu. Na Župančičevo vprašanje: »Veš, poet svoj dolg? Nimaš nič besed?« so znani in neznani, priznani in »prvopristopniki«, poeti in pesnice odgovarjali z množico »pesmi za današnjo rabo«, ki so jih tematsko povezovali upor, trpljenje in upanje – na svobodo in pravično družbo.

V neposrednem stiku z oboroženim partizanskim gibanjem in vključevanjem vanj so nastajale nove uporniške pesmi, ki so ozaveščale in spodbujale borbe in druge. Po izjemnem skupinskem prizadevanju je bila na začetku leta 1942 ciklostilno razmnožena in v maju (v tiskarni Podmornica) natisnjena v 8000 izvodih zbirka pesmi Mate-

Gospodarska rast se nadaljuje

V prvem letošnjem četrtletju je bil slovenski bruto domači produkt (BDP), merjen v evrih, za 6 odstotkov, po odvzeti inflaciji (torej realno) pa za dobre 3 odstotke večji kot pred letom dni.

Izvoz blaga in storitev je bil v prvem letošnjem četrtletju v evrih za 9 odstotkov večji od primerljivega lanskega. Uvoz je presegal za 1,1 milijarde evrov ali za 12 odstotkov v primerjavi z letom poprej, na tekočem računu plačilne bilance pa smo imeli 759 milijonov evrov presežka (12 odstotkov več kot pred letom). Podatki o neto zunanjem dolgu Slovenije kažejo, da so imele marca 2019 poslovne banke 4,4 milijarde evrov, Banka Slovenije 3,4 milijarde evrov, t. i. ostali sektorji (gospodarstvo brez bank in prebivalstvo) pa 1,7 milijarde evrov presežka terjatev nad obveznostmi. Državni sektor je v tem mesecu tujini skupaj neto dolgoval 15,2 milijarde evrov. Večino predstavljajo dolgoročno kreditna razmerja. Marca letos je skupni neto zunanji dolg našega narodnega gospodarstva znašal 5,3 milijarde evrov (3,6 milijarde evrov ali 41 odstotkov manj kot v enakem mesecu lani ter 11,2 milijarde evrov ali 68 odstotkov manj od svoje najvišje ravni v decembru 2012). Pri drugih komponentah končne porabe se omejimo na realne vrednosti. Inflacija je že odšteta. V prvem letošnjem četrtletju so bile bruto investicije v osnovna sredstva za 9 odstotkov, državna poraba za 4 odstotke, osebna poraba pa za 2 odstotka večje kot pred letom.

V zadnjem letu, od prvega lanskega do prvega letošnjega četrtletja, se je realno najbolj povečala dodana vrednost v gradbeništvu (za 15 odstotkov), v trgovini s popravilom vozil, prometu, skladiščenju in turizmu (za 6 odstotkov), v kmetijstvu z gozdarstvom in ribištvo ter v predelovalnih dejavnostih (po 4 odstotke). Pri poslovanju z nepremičninami je bila dodana vrednost prvo letošnje četrtletje realno na enaki ravni kot pred letom.

Anketa, izvedena po metodologiji Mednarodne organizacije dela (MOD), za prvo letošnje četrtletje kaže, da je v Sloveniji 978 000 delovno aktivnih ljudi in 50 000 ljudi brez dela (tudi če upoštevamo neformalne oziroma neprijavljene oblike gospodarske dejavnosti). Število delovno aktivnih se je po tej oceni v zadnjem letu povečalo za 14 000 ali za 2 odstotka, število iskalcev zaposlitve pa znižalo za 11 000 ali za 18 odstotkov. V prvem četrtletju letos je bila mednarodno primerljiva stopnja brezposelnosti v Sloveniji 4,8-odstotna, v državah evrskega območja pa 7,8-odstotna. Po anketnih ocenah je bilo na začetku 2019 število delovno aktivnih že za 7000 večje, število nezaposlenih pa za 2000 manjše kot med konjunkturo v prvem četrtletju 2008.

V letih od 2008 do 2018 se je kljub svetovni finančni krizi 2009 in nato v Sloveniji umetno ustvarjeni recesiji v letih 2012 in 2013 zmanjšalo zaposlovanje v nekaterih negotovih oblikah dela. Število registrirano zaposlenih za določen čas je bilo lani za 6000 manjše kot leta 2008, v strukturi delovno aktivnih pa se je njihov delež znižal z 12 odstotkov na 11 odstotkov. Število zaposlenih preko študentskega servisa se je v enakem obdobju zmanjšalo za 11 000, njihov delež med delovno aktivnimi pa je upadel s 5 odstotkov na 4 odstotke. Od 2008 do 2018 se je nekoliko, za 4000, povečalo število samozaposlenih. Njihov delež med delovno aktivnimi se je dvignil z 10 odstotkov na 11 odstotkov. Anketa o trgu dela, izvedena po standardih MOD, kaže, da se je v zadnjih desetih letih število samozaposlenih povečalo bolj (za 23.000), kot kažejo podatki o registrirano zaposlenih oziroma samozaposlenih. Konec minulega leta je to število po anketni oceni doseglo 13 odstotkov delovno aktivnih. Očitno gre za povečanje sive ekonomije oziroma »dela na črno«. Kriza je na tem področju imela negativne posledice, ki jih v podatkih o registrirano zaposlenih oziroma samozaposlenih ni zaznali. V tem primeru gre za povečanje tipično prekarne zaposlitve. Po drugi strani pa rezultati ankete o trgu dela kažejo zmanjšanje števila t. i. »pomagajočih članov gospodinjstva«. V letih od 2008 do 2018 se je to število znižalo za 18 000, strukturni delež med delovno aktivnim pa s 4 odstotkov na le 2 odstotka. Gre za najbolj hendikepirane oblike dela znotraj družin, ki se večinoma ukvarjajo s kmetijstvom.

Inflacija je nizka. Maja letos so bile cene življenjskih potrebščin za 1,4 odstotka višje kot pred letom. Najbolj (za 6 odstotkov) so se med lanskim in letošnjim majem povečale cene stanovanja, vode, električne energije, plina in goriva.

Ali se bo sorazmerno hitra gospodarska rast na Slovenskem nadaljevala, je odvisno od tega, ali bo našemu gospodarstvu uspelo še naprej povečevati deleže na svetovnem trgu. Prognoza analitikov revije *The Economist* za letos kaže 1,3 odstotka realno rast BDP v državah evrske skupine. Če upoštevamo, da se je lani v vsem letu BDP držav evrske skupine realno povečal za 1,8 odstotka, Slovenije pa za 4,4 odstotka, in če predpostavljamo, da bo razmerje rasti letos ostalo enako, se bo letos slovenski BDP glede na to prognozo realno povečal za 3,9 odstotka.

Anketa, izvedena po metodologiji Mednarodne organizacije dela (MOD), za prvo letošnje četrtletje kaže, da je v Sloveniji 978 000 delovno aktivnih ljudi in 50 000 ljudi brez dela (tudi če upoštevamo neformalne oziroma neprijavljene oblike gospodarske dejavnosti).

Obroč

Fantje, petnajst nas je!

Petnajst partizanov!

In njih je samo tristo,

tristo – ciganov.

Tristo jih trepeče.

strah nazaj jih vleče,

a mi na nje!

Juriš! Juriš!

Dan bo vroč,

ozek je obroč.

A treba je proč,

proč od tod!

Svoboda povsod,

le tod, le tod

jeklen obroč.

Boj bo vroč.

V strelce, v zaklon!

Vsak se postroji!

Vsak se podvoji!

Vsak se potroji!

Puška postane mitraljez

in vse počez

kosi, mori, kosi.

Puška postane top

in vse naokrog

kakor snop

pada sovrag.

Iz zaklona se dvigne vojak:

»Juriš, juriš, juriš!«

In tedaj strelci

vsi kot vrelci

moči in poguma

do brezuma

kajti širok je obroč –

se zapodimo,

zakadimo,

navalimo

z bombo, z nožem, z roko

v nje, kot kdo more.

V tihi lozi

potem se preštejemo,

se veselo nasmejemo:

»Petnajst nas je še!«

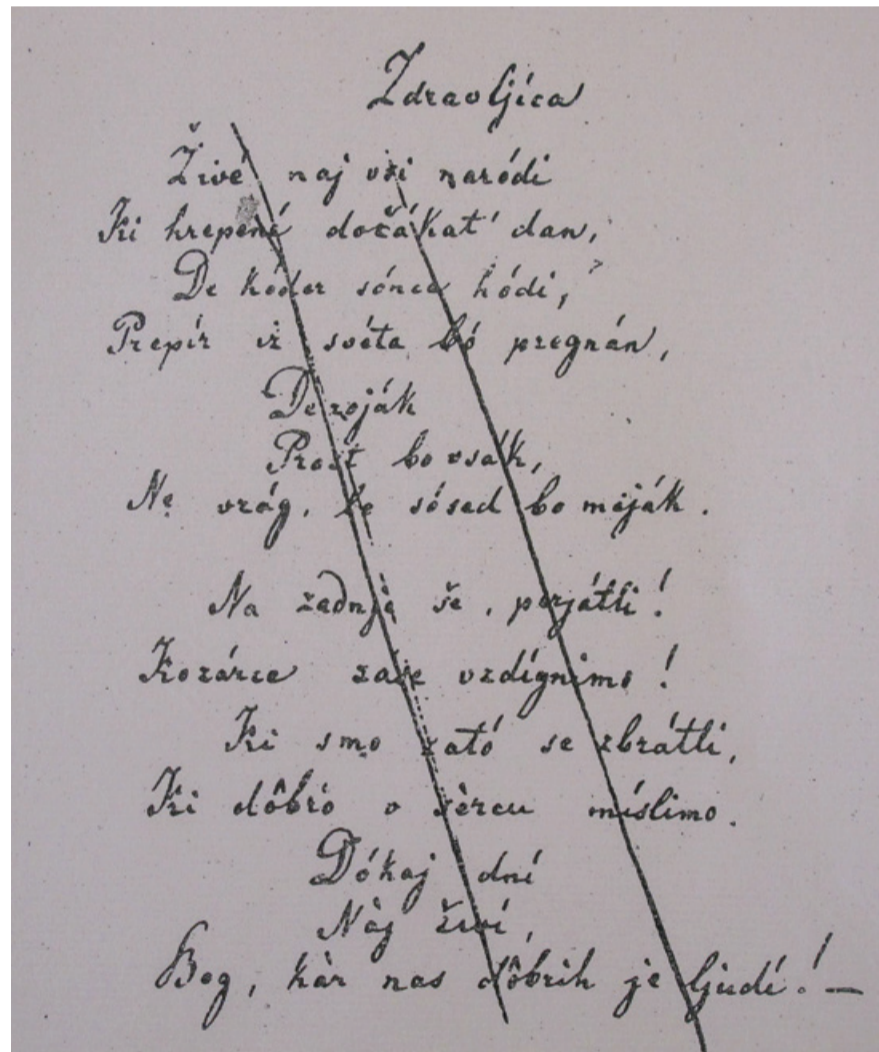
In brez opore

njih tristo

kot mehko testo

se vda le toliko, da potisnemo skozi.

Marija Drnovšek

lija 1942), v kateri je tudi večno veljavno sporočilo: »Kultura nekega naroda je odvisna od njegove nacionalne in gospodarske samostojnosti. Noben narod, ki je suženj v nacionalnem in gospodarskem pomenu, se kulturno ne more razvijati, vsaj kot narod ne, zato je naša sveta dolžnost, da vse svoje sile damo na razpolago narodnoosvobodilni borbi, od katere izida je odvisno naše kulturno življenje.« Za uresničevanje sklepov tega plenuma in za izvedbo raznolikih nalog je v naslednjih letih (do množičnih aretacij julija 1944) skrbel mreža terenskih in matičnih odborov po posameznih strokah in področjih. E. Cesar utemeljeno sklepa, da je tako nastala »izjemna in učinkovita odporniška organizacija, ki nima primere v tedanjem evropskem protifašističnem odporu.«

ja Bora Previharimo viharje. »Kadar čez gozdove rjovejo viharji, / drevesa se svojih korenin zavedo«, je o prebujenju narodne (samo)zavesti pesnik spregovoril tako, da so ga razumeli vsi, ki so v odporniških akcijah in boju za obstoj videli pot do častne osvoboditve. Pisateljica Branka Jurca se je spominjala na čas, ko jo je »prevzemala sladka groza« ob tem, kako so pripadniki OF sredi v žice vklenjene Ljubljane imeli v rokah uporne pesmi in se zavedali, »da je naš pesnik napisal to in takšno pesniško zbirko, da jo je pred nosom okupatorja naš grafični delavec stiskal, da so jo potem kolporterji Osvobodilne fronte prinesli po mestu in po vsej Sloveniji. ... In že takrat sem vedela, da takšne pesniške zbirke tisti čas ni v vsej Evropi.«

(nadaljevanje v prihodnji številki)

KOLUMNA

Jože Poglajen

Novi triumf strankokracije

Pred časom so državni svetniki pod taktirko obrtnika Kovšce bogve zakaj pred ustavnim sodiščem sprožili ustavno presojo različnih velikosti volilnih okrajev za volitve poslancev. V glavnem na desno nagnjeni svetniki so si od na novo skrojenih meja volilnih okrajev najbrž obetali koristi za svoje stranke.

Ustavno sodišče jim je nekoliko presenetljivo pritrdilo in parlamentu naložilo, naj to »neustavnost« odpravi. Toda vladna koalicija se je namesto krojenja novih meja volilnih okrajev odločila črtati jih iz volilnega zakona. Ne samo zato, ker so ti okraji v navzkrižju z ustavo, ampak tudi zato, ker zgodovina risanj okrajev uči, da je to bolj ali manj Sizifovo delo, kajti priti do soglasja strank, ki imajo v vsakem okraju preštete volivce, je dokazano misija nemogoče.

Volilne okraje so v sicer proporcionalni volilni zakon leta 1992 vpeljali na zahtevo »pomladanskih« strank, da bi, kot so trdili, v parlament prišli tudi kandidati s podeželja. Predlog so večinoma podprle tudi druge stranke. A ne zaradi tega precej iz trte izvitega podeželskega argumenta, ampak zato, ker so se z njim dokopale do glavnega zadetka na volilni tomboli. Omogoča jim namreč, da v okraje, kjer imamo največ privržencev, pošljejo kandidata po meri vrha stranke, v okraje z manj privrženci pa tiste, ki jih iz različnih razlogov ne želijo imeti v poslanskih klopeh. Volivec nima prav nobenega vpliva na to, kdo od kandidatov njegove stranke bo prišel v parlament, kajti na volilnem lističu lahko »izbirajo« samo tega, ki jim ga postavi stranka.

Sprememba naj bi nastala v prihodnjih mesecih. V igri je predlog, da se torej okraji ukinejo, volivci pa v okviru volilne enote odločajo, komu od praviloma enajstih kandidatov dati prednostni glas. Število prednostnih glasov, ki bi jih zbral posamezni kandidat, bi potem določilo, kdo bo poslanec in kdo poraženec. Če bi torej ta novela volilnega zakona v parlamentu dobila zahtevanih vsaj 60 glasov, bi bilo po dveh desetletjih uresničeno ustavno načelo o odločilnem vplivu volivcev na to, kdo od kandidatov bo izvoljen za poslanca.

Celih dvajset let je parlamentarnim strankam uspevalo zadržati status quo, se pravi v svojih rokah obdržati možnost, da pod krinko ljudske volje v parlament »delegirajo« svoje najbolj vnete in najubogljivejše privržence. Nekaj poskusov volilni zakon uskladiti z ustavo je sicer bilo, a so vsi klavarno propadli, še preden so predlogi sploh prišli v glavno pisarno državnega zbora. Do glasovanja je tako prišlo skoraj natanko pred osmimi leti. No, izid je bil pravi triumf strankarskih interesov in pokop ustavnega načela, da se brez pardona upošteva glas ljudstva, se pravi volivcev. Za podoben predlog, o katerem zdaj kupčkajo ob prigrizkih v sobanah predsednika republike, je takrat glasovalo le 21 (!) poslancev strank Zares, LDS in SNS.

Se lahko ta farsa ponovi? Zelo verjetno. Iz dimnika predsednika republike se sicer vali bel dim, s čimer Pahor sporoča, da je doseženo večinsko soglasje strank. Toda to je le dimna zavesa, za katero se skrivajo pravi interesi strank. Te seveda poskušajo tako ali drugače zase ohraniti čim več vpliva na to, kdo bo sedel v poslanskih klopeh. Načeloma z izjemo Janševe SDS ukinitve okrajev javno podpirajo, a imajo zato polna usta pogojevanj glede uveljavitve prednostnega glasu. Tako je v vodo padla najbolj čista in za volivce ugodna rešitev, da bi uvedli absolutni prednostni glas, se pravi, da bi volivec ta glas moral obvezno oddati, s čimer bi se po volilnih enotah ustvaril vrstni red kandidatov glede na število dobljenih glasov. Vrhovi strank so namreč izsilili zase ugodnejšo rešitev: uveljavitev praga, to je števila glasov, ko se ti glasovi upoštevajo, pod tem pragom pa se upošteva vrstni red, ki ga določi vrh stranke. Ta prag naj bi bilo število glasov za listo, deljeno z dvakratnikom števila kandidatov. Če bi to uveljavili že na lanskih volitvah, bi bil ta prag za kandidate SDS v volilni enoti 3 (Ljubljana Center) 1272 prednostnih glasov, za LMŠ 700, SD 500, NSi 418 in tako naprej. Kdor ne bi dosegel tega praga, se mu prednostni glasovi ne bi upoštevali. Nekaterim strankam se tudi ta prag zdi prenizek.

Kakor koli že, na našo nesrečo v naši deželi vse niti oblasti v svojih rokah držijo vrhovi strank, zato ni pričakovati, da bi pljuvale v lastno skledo. Za sprejem novele je potrebnih vsaj 60 glasov. 25 glasov poslancev SDS očitno ne bo med njimi, usoda novele je torej v rokah petih poslancev drugih strank. Zato ni izključeno, da bodo posamezniki zaradi lastnih ali strankarskih koristi glasovali proti ali pa ne bodo glasovali. Je pa še tretja možnost, da Pahor in vodje strank toliko časa zavlačujejo, da bo ta mandat tako ali drugače minil. Kar bi bil, kot rečeno, nov triumf strankokracije.

Iz dimnika predsednika republike se sicer vali bel dim, s čimer Pahor sporoča, da je doseženo večinsko soglasje strank. Toda to je le dimna zavesa, za katero se skrivajo pravi interesi strank.

SPOMINI

Nemcem naklonjeni domači ovaduhi in vrinjeni vohuni

Bratovo truplo končalo v dachavskem krematoriju

Pod skalnatimi Karavankami ob levem bregu Save leži vas Moste. Vas je bila že pred drugo svetovno vojno strateško pomembna točka obrambe in vključena v obrambni sistem Rupnikove linije. Zgrajene so bile utrdbe in številni bunkerji, v katerih naj bi posadke stare jugoslovanske vojske zaustavile napade in napredovanje enot nacistične Nemčije. Ob aprilskem napadu Nemčije na Jugoslavijo leta 1941 je pripadnikom starojugoslovanske vojske uspelo porušiti železniški in cestni most, vendar je to le delno zaustavilo prodor nemških motoriziranih enot.

Kmalu po okupaciji so Nemci na Gorenjskem na osnovi spiskov, ki so jih izdelali že pred vojno vrinjeni nemški vohuni in Nemcem naklonjeni domači ovaduhi, začeli izvajati množične aretacije. Tako so jeseni 1941. leta prijeli tudi mojega brata Rudija, ki je bil uslužbenec železarne na Jesenicah in poznan kot dejaven član naprednih društvenih in kulturnih gibanj in tudi rezervni oficir starojugoslovanske vojske. Odpeljali so ga v jeseniško izpostavo gestapa, od tam pa v Begunje, kjer so ga zverinsko mučili. Spomladi 1942. leta je bil deportiran v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je 28. oktobra istega leta umrl, njegovo truplo pa je končalo v krematoriju. Žaro z njegovimi posmrtnimi ostanki so Nemci poslali očetu in po vojni je bila žara prenesena na borčevsko grobišče na Breznici. Smrt brata Rudija me je močno prizadela. Mene, očeta in starejšo sestro Martino je bratova smrt podžgala k sodelovanju s partizani. Iz tistega časa mi je ostal v spominu dogodek, ki bi se lahko tragično končal za vso našo družino, v kateri so bili še dve sestri in dva mladoletna brata. Nemci so nad našo hišo imeli stalno posadko v bunkerju Rupnikove linije, iz katerega so nadzorovali leta 1941 porušeni in še istega leta obnovljeni železniški most. Z vodo se je posadka bunkerja oskrbovala prav v naši hiši, ki je bila bunkerju najbližja. Bil je še dan, ko je po vodo prišel nemški vojak. Med točenjem vode pa je v hišo vstopil lepo oblečen in oborožen partizan – domačin Slavko Dežman s partizanskim imenom Zoran. Srečanje partizana z Nemcem v ozki veži se je srečno končalo. Nemec je partizana Zorana pozdravil z »guten tag« (dober dan) in ga vprašal: »Wie gehts?« (Kako gre?) Zoran pa mu je odvrnil: »Za nas dobro, a za vas slabo.« Nemca je opozoril, naj o srečanju molči, kajti v nasprotnem primeru bo likvidiran. Nemec je besedo res držal, vendar ga od tega dogodka ni bilo več videti. Verjetno je zaprosil za preemestitev.

Pri razpečevanju propagandnega gradiva OF – letaki so bili pozivi za vključitev krajanov v partizanske enote – sva bila s sestro Martino izdana. Sestro so ujeli in odpeljali v begunjske zapore, meni pa je uspelo pobegniti v partizane. V partizane sem odšel še s tremi domačini. Našo skupino je v partizane vodil Nemec po imenu Toni. Pozneje smo izvedeli, da je Toni z

V partizanih – Korte jeseni leta 1944. Janez Baloh je v prvi vrsti, drugi z leve.

ene od gorenjskih policijskih postaj z orožjem pobegnil v partizane. Kot poklicni miner je deloval v prvem bataljonu Kokrškega odreda. O njegovih podvigih piše v knjigi »Beg z morišča« naš domačin, pisatelj in zgodovinar Jože Vidic.

Po desetih dneh bivanja v partizanih sem šel s še nekaj tovariši v akcijo z nalogo likvidacije znanega izdajalca. Odpravili smo se čez Smokuški vrh v vas Vrbo. Vasi smo se previdno približali in pri hiši po domače pri Ribiču naleteli na zasedo.

Bil sem prvi v skupini. Ko se je izza žive meje oglasil glas: »Kdo je tam,« sem se oglasil z istim vprašanjem: »Kdo pa je tam?« Namesto odgovora so mi mimo glave švignile krogle rafala. Kljub presenečenju

pripravljala na odhod na Koroško. Na Koroško nas je odšlo kakšnih 60, vse orožje smo morali pustiti v bataljonu, edini, ki je bil oborožen, pa je bil naš vodnik. Rečeno nam je bilo, da bomo orožje dobili na Koroškem, kamor ga v velikih količinah s padali spuščajo Angleži in Američani. Pri odhodu z Gorenjskega si nismo predstavljali, koliko naporov in lakote bomo morali prestati, preden bomo prešli na severno stran Košute in se pridružili koroškemu partizanom. Na dolgi in naporni poti nas je spremljal dež vse do Obirskega pri Železni Kapli. Hrane, ki smo jo dobili pri odhodu, je bilo tako malo, da bi jo lahko pojedli za eno kosilo. Ob prihodu na dogovorjeno mesto smo lačni, premraženi

Pri razpečevanju propagandnega gradiva OF, letaki so bili pozivi za vključitev krajanov v partizanske enote, sva bila s sestro Martino izdana. Sestro so ujeli in odpeljali v begunjske zapore, meni pa je uspelo pobegniti v partizane.

mi je uspelo proti živi meji zalučati italijansko ročno bombo. Sledil je hiter umik, ki ga je mitraljezec Šmon, domačin, doma iz Žirovnice, kril izza obzidja Markove cerkve. Akcija nam ni uspela, vendar smo bili veseli, da smo se umaknili brez žrtv. Med domobranci, ki so nam postavili zasedo, pa je bilo nekaj mrtvih, tudi komandir domobrancev iz postojanke Lesce.

Po treh tednih bivanja v I. bataljonu Kokrškega odreda je prišla odredba, da mora bataljon dati nekaj borcev na Koroško, kjer so bile razmere za razvoj partizanskega boja izredno neugodne. Na sestanku bataljona je bilo povedano, da naj bi šli na Koroško mladi, organizirani in fizično močni prostovoljci. Bil sem skojevec in sem se odločil, da se pridružim skupini borcev, ki se je

in na smrt utrujeni samo obležali in težko dočakali jutro. Naslednji dan, ko smo se nekoliko opomogli, je prišla odredba, da gre ves I. koroški bataljon v vas Korte, kjer naj bi zaminirali osnovno šolo, v katero se je nameravala vseliti neka policijska enota. Nalogo smo uspešno opravili. Po eksploziji, ki je popolnoma uničila stavbo, smo se umaknili v smeri Obirske doline, tam se je začela bitka, v kateri je padel naš politkomisar Drago (doma iz Kočevja). Takrat je v boju z Nemci padlo sedem borcev, pet pa jih je bilo ranjenih. Po končani bitki se je naš bataljon umaknil na pobočje Olševe gore v Solčavi.

Janez Baloh (zapisano leta 1967)
(nadaljevanje v prihodnji številki Svobodne besede)

KOLUMNA

AKTUALNO

Martin Premk

»Pohod resnice«

V večini sredstev množičnega obveščanja se še kar nadaljuje križarska vojna proti vsemu, kar diši po partizanih in narodnoosvobodilnem boju. Združena Katoliška cerkev, njej hlapčevska slovenska desnica in še kakšna tuja obveščevalna služba se še vedno trudijo spremeniti resnico ter z zanikanjem naše lastne zgodovine uničiti ljudi in njihovo zavedanje. Pri tem si pomagajo z raznimi »publicisti in poštenimi zgodovinarji«, ki naj bi pisali »nepristransko in končno povedali pravo resnico« o partizanskem boju in drugi svetovni vojni.

Ker se večina teh pisunov rada okliče za zgodovinarje ali sklicuje na zgodovinsko znanost, pa je vendarle treba vedeti, da je zgodovina res znanost in da mora znanost imeti vedno ista merila, stvari pa morajo biti dokazljive in preverljive. Zato si lahko malo za zabavo, malo pa tudi zares pogledamo, kako bi bila denimo videti vojna za samostojnost Slovenije leta 1991 z merili in »znanstvenimi pristopi« raznih »poštenih zgodovinarjev in resnicoljubnih publicistov«:

»Dr. Deževnik je znova poudaril, da je bil odpor Teritorialne obrambe in miličnikov leta 1991 popolnoma brez smisla ter da je povzročal samo nepotrebne žrtve. Upiranje močnejši sili je namreč nesmiselno početje, po njegovem mnenju se v vseh vojnah močnejši upre šibkejši sili. Dejstvo je, da je leta 1991 več vojakov umrlo zaradi nesreč z orožjem kot zaradi sovražnega ognja ter da je v vojni umrlo več bolgarskih in turških tovarnjakarjev kot pa pripadnikov teritorialne obrambe. To je po njegovem mnenju prav gotovo zato, ker so strahopetni teritorialci uboge tovarnjakarje pahnili pred mitraljeze in pod letalske bombe, sami pa nato pobegnili. Sicer se je bilo po mnenju dr. Deževnika tako ali tako nesmiselno upirati močnejši jugoslovanski vojski, saj bi lahko vojno preživeli mirno in brez žrtve, ker bi nas nekaj let pozneje osvobodila zveza NATO, tako kot je osvobodila Kosovo. Vendar kot je poudaril dr. Deževnik, je DEMOS načrtno pahnil Slovence v vojno zgolj zato, da se je polastil oblasti ter nato pokradel ljudem lastnino z denacionalizacijo in prodajo zemlje tujcem. Nobenega dvoma torej ni, da je DEMOS načrtno izkoristil osamosvojitveno vojno kot državljansko vojno zgolj v boju za oblast. Celotna osamosvojitvena vojna je bila po mnenju dr. Deževnika zločin, kar sta potrdila tudi njegova znanstvena sodelavca dr. Pizdur in dr. Osmerda, ki sta v svoji knjigi dokazala, da je bila Teritorialna obramba zločinska organizacija že davno pred začetkom osamosvojitvene vojne. Med vojno je svoje zločinsko delo nadaljevala le zato, da je DEMOSU zagotovila oblast. To je v svoji oddaji »Nakladalci« potrdil tudi priznani novinar dr. Lažina, ki je gostil generala Ratka Mladića, poveljnika jugoslovanske vojske, ki je takrat skušala zaustaviti nasilje DEMOSA. General Ratko Mladić je kot pričevalec takratnih dogodkov gledalcem opisal, kako so slovenski teritorialci med vojno v porodnišnicah metali neslovenske dojenčke iz inkubatorjev, kako so žene jugoslovanskih oficirjev gnali čez minska polja in kako je bilo pred Ljubljano pri Črnučah več kot tisoč nedolžnih jugoslovanskih vojakov nataknenih na kol. Nekateri gledalci so sicer oporekali oddaji, češ da so to same laži, da je treba oddajo ukiniti, vendar so bili na srečo neuspešni. V bran dr. Lažini se je namreč odločno postavila dr. Penzionka, ki je poudarila, da bo vedno branila svobodo laži in da bi se z ukinitvijo oddaje vrnilo v čase monarho-fašistične strahovlade Kraljevine Jugoslavije. Dr. Penzionka je poudarila tudi pomen sprave med obema stranema in objavila nov prelomen esej, v katerem je v imenu sprave izenačila četnike in teritorialce, JLA in slovenske miličnike, partizane in domobrance, ustaše in komuniste, zaveznike in sile osi, organizacijo SS in Rdečo armado ter Metoda Trobca in ženske, ki jih je ubil in sežgal – vsi so bili le žrtve, žrtev je žrtev, zločin pa je zločin. Tudi predsednik Pahnjani je podprl oddajo »Nakladalci« in dejal, da si bo tudi on prizadeval, da se še naprej predvaja, dokler mu njegovi gospodarji ne rečejo nasprotno. Še več prispevkov o zločinih teritorialcev in mitih o osamosvojitveni vojni pa bo predvajala NORA 24TV. Napovedali so serijo prispevkov o tem, kako so slovenski vojaki leta 1991 posiljevali in klali ateistične meščanke po Ljubljani.«

Združena Katoliška cerkev, njej hlapčevska slovenska desnica in še kakšna tuja obveščevalna služba se še vedno trudijo spremeniti resnico ter z zanikanjem naše lastne zgodovine uničiti ljudi in njihovo zavedanje.

Takšno pisanje seveda ne predstavlja nobenega »kritičnega pogleda« ali »znanstvene resnice«, temveč je namenjeno zgolj blatenju, spreobračanju in zlorabi zgodovine v politične namene oziroma propagandi. Tisti, ki na tak način pišejo o drugi svetovni vojni in narodnoosvobodilnem boju, namreč dobro vedo, kaj počnejo. Odveč je pričakovati, da bodo odličniki na vrhu naše oblasti nasprotovali takšnemu početju, saj jim godi, ker ljudi odvraca od resničnih težav. Hkrati pa večino njih zanimajo le lastne koristi, ne pa resnica. Uradna oblast je brezbržna ob takem blatenju lastne zgodovine, čeprav takšno početje povzroča dolgoročno družbeno škodo. Sicer pa je prav med drugo svetovno vojno prav »uradna oblast« prepustila oziroma prodala Slovence okupatorju. Če so si takrat Slovenci sami izborili svobodo in državo, si bomo tokrat sami izborili resnico.

Trajno negovanje samozavesti in samospoštovanja

Uporništvo – prisvajanje onaravljeno

dr. Cvetka Hedžet Tóth

»Partizani se v gozdu niso nikdar počutili osamljene ali izgubljene,« nam pove naš legendarni partizanski komandant Franc Sever - Franta. In s kakšnim navdušenjem ga poslušamo v našem debatnem štabu ob jutrih, ko smo skupaj pri kavi!

Pozimi je bil partizanski tabor videti kot lep pejsaž na belo-rjavi sneženi preprogi, izstopali so štori, ki so na pomlad postali nevidni, narava se je takrat razkošno prebujala in odela z gostim zelenjem. Borci so spali oblečeni in obuti, ves čas opasani in oboroženi, s pripravljenim nahrbtnikom tudi med spanjem pod odejo, pripravljene za takojšen spopad, umik ali pohod. Včasih se je med njimi znašel kakšen štirinožni prijatelj, ki so ga naučili, kdaj sme in kdaj ne lajati, biti čisto tiho, kako opozoriti pred sovražnikom in šlo je. Še mravlje so se odzvale na pomlad, ko je oživel njihovo mravljišče. V sončnem dnevu si lahko položil na mravljišče kaj, iz česar so gomazele uši, in da vidiš, kako so jih mravlje – sodobno rečeno – ekološko počistile!

Krošnje dreves in debla so zelo pogosto prestrezali krogle, ki so bile namenjene borcem, varovali so pred vročino, neurjem, padavinami, dajali zavetje in bili domovanje, zato partizanska vojska ni dovolila sekati gozdov. Mnoga drevesa so žal bila priče smrti mnogih, premnogih in še danes v miru varujejo nezname grobove padlih, ki jih prekriva praprota. Kako so pokale bukve, ko je pritisnil mraz, in kako čaroben zvok ob tem nastane v mesečni zasneženi noči! Vse to se spreminja v nekaj romantičnega. Partizanski tabor je varno bivališče, zavetje, in to podoba je Franta primerjal z ljudskimi pripovedmi o rokovnjačih in roparjih, ki so se nekoč prav tako skrivali v naših gozdovih, samo da so bili razbojniki zaradi bede, revščine, partizani pa domoljubi. Ko je Franta ponoči vdihaval duh smrekovih vej, ki so bile njegovo ležišče in odeja hkrati, je razmišljal o teh nekdanjih upornikih, ki so sicer veljali za razbojnike, zavedal pa se je, da so imeli nadpovprečno razvit čut, »volčji instinkt« za pravičnost, in da zato upravičeno veljajo za ljudske junake. Rokovnjači so se bojevali proti krivicam in zato so naši prvinski uporniki.

Niso izdajala drevesa, ampak domači izdajalci

Večni nagrobni govor je v šelestenu krošnji – in kako so se te prijetno upogibale takrat, ko so zapeli V temnem gozdu ob tabornem ognju! In spet so krošnje dreves posrkale dim, da jih iz zraka ni nihče opazil. Ko so zanetili ogenj, so z vej oklestili lubje, da se je manj kadilo. Niso izdajala drevesa, ampak domači izdajalci, »švabobranci«, s svojim človeka nevrednim in ponižujočim početjem. Vse štirinožno je sodelovalo s partizani: kuharji so vedno našli kakšen ostanek, da so jih nasitili, in razvilo se je nepozabno sožitje človeka z živaljo. Sicer vedno plašne srne se jih niso bale, kot predstraža blizu partizanskih taborov so bile, nagrada so bili ostanki iz partizanskih kotlov.

Vrane in šoje so še posebno izstopale. Šoja je ptica, ki je zelo svojevrsna, roparska, iz gnezd krađe majhne ptičke, hitro se prilagaja okolju, tudi ljudem, in Franta jo je opisal kot inteligentno ptico, ki si zapomni vse premike in dogajanja v svojem okolju. Ob vsakem koraku človeka ali živali začne vpiti in iz varne razdalje spremlja vsiljivca, opazuje in ga zasleduje. To njeno nadarjenost in izredno občutljivost so partizani z vsem spoštovanjem upoštevali. Šoje so jih s svojim vreščanjem neštetokrat opozorile, da se nekaj dogaja, in mnogim rešile življenje. Bile so kot naravni, opozorilni stražar in alarm, za kar so jim bili partizani zelo hvaležni. Italijanska vojska je glasno in hrupno

zeleno, zgodnjepomladno travo, in vas, ki jih je pričakala, je zavrisnila od veselja. Z jutranjo svetlobo je prišla svoboda in prihod borcev v vas Gaberje je bil nepozaben, ljudje so jih presrečni sprejeli.

Vse je bilo veselo, še psi so lajali glasno in prijateljsko, kuharji so s pomočjo domačinov pripravili pravo pojedino. Ta dva dneva sta borcem ostala v prelepem spomenu, saj so jih domačini pristrčno vzeli medse in pri tem izpostavili tudi svoje življenje, kajti vojna je še trajala in vaščani so tvegali, da se bo sovražnik maščeval. Zdaj je nad Menino planino zasijalo še sonce, meglena odeja, ki je borce prej varovala, se je umaknila in tokrat so zares prišli v začetek pomladi. Po-

Franc Sever - Franta in avtorica prispevka dr. Cvetka Hedžet Tóth.

šla v ofenzivo, nemška vojska pa zelo disciplinirano in v popolni tišini, po navadi še v jutranjih urah, v mraku, in nato je silovito udarila. Sledil je partizanski protiudar, ker so jih šoje pravočasno alarmirale. Vendar jih 15. marca 1945 na Menini planini ni bilo, ker je bil prehud mraz, umaknile so se v nižje, toplejše kraje.

Med streljanjem se je zvečer nenadoma oglašil še gornjegrajski zvon in nikdar nobeno zvonjenje ni ostalo Franti v takem spomenu kot to iz Zgornje Savinjske doline pri poskusu preboja iz nemškega obroča. Po vsej verjetnosti je cerkoven zvonil še posebno močno zato, ker so se že tri dni slišali grmenje in silovit potek bojev na Mozirski planini in Menini. Kot da bi tudi zvonjenje borce bodrilo, naj se ne dajo, in tako so sprejeli in razumeli oddaljeno bitje zvonov. Sporočilo zvonjenja, ki ga je prinesel veter, je bilo kot spodbuda ljudem, ki jih je napajala z duševno in telesno močjo in utripajoče prižigala luč k svobodi. Neizmerno domoljubje v njih je premagovalo vse, še tako težke ovire.

Umik z Menine planine je potekal v skrajni tišini po drči, po kateri drvarji spuščajo hlode s planine v dolino. Uspelo jim je, zagledali so

Vemo, da je etika narodov, ki živijo tesno povezani z naravo, povsem drugačna od etike trgovsko-prekupčevalskih narodov.

mlad vse obuja, vse zaživi s svojo prasilovitostjo ohranjanja življenja. Narava v človeku in narava, v kateri in s katero človek živi svobodno.

Vemo, da je etika narodov, ki živijo tesno povezani z naravo, povsem drugačna od etike trgovsko-prekupčevalskih narodov. Naša zdajšnja štacunarska budalost, ki nam jo je vsilil liberalizem, se nam bo v prihodnosti lahko zelo maščevala.

Daljnosežno Frantovo sporočilo

Vprašajmo se: kakšno usodo nam je namenila Evropa, če nam spodreže korenine tam, kjer smo jih vedno imeli, namreč v najbolj tesni povezavi in v sožitju z naravo? Zato je Frantovo sporočilo daljnosežno, skoraj že preroško, namreč da se lahko trajno ohranjamo samo tako, da svojo etiko dojemamo in negujemo kot človekovo drugo naravo in nikdar in nikakor ne kot protinaravo. Naše medvojno partizansko uporništvo je bilo docela onaravljeno in tako kar najbolj osredinja življenje, saj taka etika življenju vedno in povsod pritrjuje. To je topel tok življenja, ki si je z uporništvom prisvajal etiko. Upornik je človek, ki najprej z vesoljno pravičnostjo zavrne vsako nepravičnost, življenje se upira krivici in prav vsako življenje vpije, da ima pravico do obstoja.

Zgodovinsko dejanje na Menini planini je postalo mit in »živa legenda Franta« – kakor ga zdaj tisk pri nas upravičeno imenuje – nam sporoča, da je to vir naše samozavesti, mi pa moramo to samozavest in samospoštovanje negovati in trajno ohranjati. Naj v tej zvezi

Jene etike

Naša Javorovica

16. marca 1944. leta,
v zimski noči,
so se krvoločni psi
kot podlasice spustili
na kraj zločina,
kjer so zverinsko klali
partizane, ki so spali.

Izdajalska horda
se v krvi je potila,
samo da bi
okupatorskim poveljem zadostila.

Danes na Javorovici stoji
iz kamna sezidana kapela,
spominski hram, opomnik
krvavega dogodka;
tam zapisana so imena,
padlih borcev Cankarjevega bataljona.

Zato Javorovica je kraj spomina
na dogodek krvavega zločina,
ki povzročila ga je
izdajalska roka domačina.

Kaj pa danes?

Tudi danes so še gospodje,
ki izpod čela
gledajo na te dogodke,
se trudijo na vse načine,
da z Javorovice izženejo
rdeče zvezde in zastave,
ki jih opisujejo kot zablode.

Tovariši, preživeli borci
in vsi ljudje pravice,
le kdo lažnivcem
daje te pravice,
da izpodbijajo resnice
in da z umazanim jezikom
sejejo zlo nad spomenikom?

Javorovica je spomenik –
večna sled krvavega
in bratomornega dogodka;
Javorovica je večna luč
za naše vnuke in vse rodove;
Javorovica je simbol upora,
partizanstva in svobode.
Javorovica je spomenik
vsakega zavednega Dolenjca.

Naj spomin na Javorovico
ostane takšen, kot je bil.
Takšen,
kot je zasidran v naših srcih.

Lojze Podobnik, KO ZB Šentjernej
Pesem je posvečena padlim partizanom Cankarjevega bataljona.

samo na kratko pripomnim: v naravi mita je, da ljudi povezuje med seboj na podlagi nečesa globoko skupnega, kajti vsak mit krepi sile, ki določeno skupnost osredinjajo, povezujejo, celo trajno ohranjajo. Ta mit je nastal na podlagi konkretnega zgodovinskega dogajanja in nikakor ne iz domišljajske moči kakšne pesniške duše in njenega zagona. Narodu, ki je enkrat iz sebe uspel poroditi svoje lastne mite – in praviloma je narodotvorno tudi mitotvorno –, se ne more več zgoditi, da bi izginil iz zgodovine.

SPOMINI

Brata partizana ubili po izdaji na pragu svobode

Sestri Zajec v zaporu, ker so mislili, da sta Judinji

Janez Alič

Živeli smo v Veliki Račni pri Grosupljem. Oče Frančišek Zajec je bil cestar, mati Marjeta Mihelčič pa delavka. V želji po boljšem zaslužku je bila družina v letih od 1906 do 1912 v Clevelandu v ZDA, kjer je oče delal v rudniku železa. V družini nas je bilo osem otrok.

»Ko se je začela druga svetovna vojna, se je brat Ivan že leta 1941 vključil v boj za osvoboditev domovine. V vasi je deloval odbor OF, domači belogardisti pa so brata Ivana in Alojza vabili k vaški straži. Ko so spoznali, da ju ne bodo pridobili, so ju leta 1942 poslali v taborišče Gonars in nato v Padovo. V koncentracijskem taborišču sta ostala do kapitulacije Italije,« se tistih dni spominja Jožefa Zajec, poročena Plankar.

»Mene in sestro Frančiško so zaprli avgusta leta 1943. Takrat so v našo hišo prišli trije belogardisti z Italijani. Bili smo izdani. Italijani so pokazali na belogardiste, češ, ti so vas izdali. Odpeljali so naju najprej v župnijski urad. Župnika ni bilo, ker se je skrtil. Poleg naju s sestro so pripeljali še tri vaščanke in vseh pet nas je prenočilo v župnišču,« je pripovedovala Jožefa.

Naslednji dan so zapornice z vlakom odpeljali v Belgijsko vojašnico v Ljubljani. Tam se je trlo Slovencev, ki so jih Italijani zapirali, seveda ob sodelovanju domačih izdajal-

v zaporih. »Luči so se prižigale, vojaki so bili nemirni, polno dvorišče jih je bilo. Že naslednji dan nam je prinesel hrano karabinjer. Opazila sem, da nima pištole za pasom. Čudila sem se, da so bili vsi brez orožja. Morda je minil teden dni po kapitulaciji, ko je prišla komanda, da se moramo vsi zbrati na hodniku. Prišel je civilist s seznamom in nas začel klicati po priimkih. Vsi zaprti v kasarni so odšli, najverjetneje domov. Izjema sva bili midve s sestro. Karabinjer naju je spet zaprl. Zakaj morava s sestro ostati, sva se spraševali. Seveda odgovora nisva dobili. Nič nama ni bilo jasno. Zpomnila sem si samo to, da sva bili podčrtani z rdečo barvo. Sami sva bili v vojašnici. Karabinjerji so nama vsak dan nosili hrano. Sestra je nekega dne spet vprašala karabinjerja, zakaj ne moreva domov. Odgovora seveda spet nisva dobili. Po desetih dneh so tovarnjaki znova začeli dovažati ljudi v zapor. V najino sobo so prišle tri ženske. Vprašale so naju, zakaj sva zaprti. Povedali sva, da ne veva. Na vprašanje, kje sva v službi, sva povedali, da v banki. Ženske, ki so jih pripeljali, naj bi delale na železniški direkciji, zaprti pa so jih zaradi sodelovanja s partizani.«

Zatem so v vojašnico namesto Italijanov prihajali Nemci in domobranci. Največ se je dogajalo ponoči. Ljudi so vozili v vojašnico in iz nje. V zaporu sta vedno ostali samo sestri Zajec. Jožefa in Frančiška sta bili v vojašnici zaprti do oktobra

Jožefa Zajec danes v Ljubljani na svojem domu. (Foto: J. A.)

Vse potrebe smo opravljale v kiblo. V celici so bila štiri ležišča. K nama je prihajala Slovenka, redovnica, ki je imela cel šop ključev. Prihajale so tudi druge sestre redovnice. Bile so zelo uradne. Vsako nedeljo so naju naganjale k molitvi. Nekega dne je prišla v našo celico ženska po imenu Lili. Oblečena je bila v črno. Dejala nama je, da nas bodo Nemci odpeljali v taborišče. Lili k nedeljski maši ni hotela in nune so nam grozile, da bomo sankcionirane. Lili mi je izjemno ostala v spominu. Povedala je, da ima moža in vnuke, da imajo na tovarno kleja.«

V sodnih zaporih sta sestri Zajec ostali do februarja leta 1944. Nič

sodeloval s partizani. Skoraj ga je kap, ko naju je zagledal. Preoblekli so naju, postregli, nato pa sva šli peš čez blok, kjer sta stala Nemec in domobranec. Dobrih 28 kilometrov sva imeli do doma. Najprej sva šli do Grosupljega, nato do Šmarja - Sapa in nato še pet kilometrov do doma do Račne. Doma so bili naju zelo veseli. Izvedeli sva, da sta brata v partizanih. Tudi midve sva se povezali s partizani. Zbirali sva hrano zanje in poskrbeli za drugo pomoč. Pri nas so se tudi skrivali pod kozolcem. Kadar sem videla, da se hiši približujejo domobranec, sem zbežala v hrib in se tam skrivala, da me

Mene in sestro Frančiško so zaprli avgusta leta 1943. Takrat so v našo hišo prišli trije belogardisti z Italijani. Bili smo izdani. Italijani so pokazali na belogardiste, češ, ti so vas izdali.

nista vedeli, kaj se dogaja doma, kaj zunaj zaporniških sten. Jožefa je pozneje izvedela, da je njihova mama v času, ko sta bili v zaporu, odšla k svojemu bratu Janezu Mihelčiču, ki je stanoval na Rimski cesti 7 v Ljubljani. Bil je nadučitelj na Brezovici, njegov sin Miloš pa študent filozofije, komunist, glasbenik in fotograf. Mama ga je šla prosit, da bi poizvedel, kako je z njenima hčerama. Res je šel na policijo na Prešernovi cesti. Kaj je izvedel, sestri Zajec nista nikoli izvedeli. Njunega bratranca Miloša pa so pozneje odpeljali v nemško koncentracijski taborišče Dora, od koder se ni nikoli več vrnil.

»Nekoč februarja leta 1944 so naju končno le poklicali. Po dolgih mesecih sva le odšli iz zapora, medtem ko je Lili ostala za težkimi zaporniški vrati. Zasliševali so naju. Nemec je naju spraševal o Judih, o tem, koliko bratov in sester imava. Hoteli so vedeti, ali imava kakšne sorodnike med Judi. Končno so naju izpustili. Rekli so, da greva lahko domov in naj se paziva banditov, s katerimi ne smeva imeti nobenih stikov. Dobili sva prepustnici, ki sva ju pokazali na bloku. Zunaj je bil sneg. Spraševali sva, kje je Florjanska cesta, kje je Karlovski most. Odšli sva naravnost na Ižansko cesto 139, kjer je bil doma očetov brat. Tam je bila tudi meja. Stric je bil tiskar in je

ne bi dobili. Ves čas sem govorila, da bom šla k Ivančku v partizane. 9. januarja 1945 pa so brata Ivana ustrelili nedaleč od rojstne hiše. Izdal ga je domačin iz Grosupljega. Takrat je bilo veliko snega in ga nismo našli, čeprav ga je oče večkrat iskal. Šele marca, ko je prišel k nam neki domačin, smo našli njegovo truplo. Hoteli smo ga pokopati v Račni, pa nam je župnik Kopanj dejal, da ga v domači vasi ne bodo pokopali. So ga pa v Šentjurju. Drugi brat Lojze je vojno preživel. Obe s sestro sva osvoboditev dočakali doma.«

O Lili Jožefa ni nikoli nič slišala. Šele pred kratkim, ko je v tedniku Mladina brala zgodbo o judovski družini Zajc, si je priklicala spomine iz leta 1944. Skoraj prepričana je, da gre za tisto Lili, o kateri v Mladini pripoveduje njen vnuk Tomaž Zajc. Zdaj pri 91 letih je tudi ugotovila, da sta bili s sestro najverjetneje zaprti zato, ker so Italijani in Nemci mislili, da sta Judinji. Razlika v priimku je bila le v črki e. Zajec – Zajc, očitno pa dovolj, da sta imeli toliko sreče in ostali živi. »Takrat v zaporu niti nisem vedela, kdo so Judje. Sestra mi je dejala, da je to nekakšna organizacija,« je povedala Jožefa, ki živi sama v Ljubljani, saj je mož, spomeničar, umrl leta 1993. Družbo ji sedaj največkrat delajo hči in trije vnuki.

Sestri Jožefa (desno) in Frančiška Zajec pred približno 75 leti (osebni arhiv)

cev. »Iz celice v drugem nadstropju sem lahko videla tramvajske žice. Enkrat na teden smo lahko hodili v krogu po dvorišču v vojašnici. Za jesti smo dobivali makarone, zelje, paradižnik, hlebec kruha in črna kava za zajtrk. Stenice so bile naše sopotnice. Vse polno jih je bilo in lezle so po nas in po prostoru. Ubijali smo jih, vendar jih je bilo vedno več. V zaporu sva s sestro spoznali Belokranjko, ki je bila tam zaprta že 16 mesecev,« dodaja Jožefa.

9. septembra 1943 je Italija kapitulirala. Do sprememb je prišlo tudi

leta 1944. »Videla sem, da je bilo na dvorišču polno orožja. Opazila sem puške, mitraljeze, na desni strani dva tanka, minomete, topove. Nenehno so s tovarnjaki vozili ljudi noter in ven, verjetno v taborišča. Nekega dne pa je naju poklical Nemec in dejal, da bodo naju odpeljali v sodne zapore na Miklošičevi cesti. V tretjem nadstropju na desni strani so bile celice. Naša je imela lino obrnjeno proti Miklošičevi cesti. Lina je bila tako visoko, da bi morali imeti lestev, da bi videli na cesto. Toaletnih prostorov ni bilo.

V SLIKI IN BESEDI

Smrečje:

»Spoštovani vsi prisotni, vreme nas preizkuša, kot je preizkušal čas v usodnih dneh druge svetovne vojne vse tiste, ki so si drznili pomisliti, da se je mogoče upreti strahoviti vojaški moči nacizma in fašizma. In niso samo pomislili, ampak so se tudi zares uprli, in že samo zato si zaslužijo vse naše spoštovanje in skrb za ohranjanje spomina na to navdihujoče obdobje v zgodovini slovenskega naroda.« je zbrane v Smrečju pri Turjaku nagovoril Srečo Knafelc, predsednik Društva Zarja spominov Velike Lašče.

Kraj okrutnega zločina pet dni pred koncem druge svetovne vojne v Smrečju pri Turjaku je bil kljub slabemu vremenu in še slabšim obetom priča spoštljivemu in množičnemu odzivu domačinov in udeležencev iz Ljubljane in zaledja. Na obnovljenem prizorišču se je pretakala pozitivna energija sporočil slavnostnega govornika dr. Igorja Šoltesa, učencev Osnovne šole Primoža Trubarja ter pevskega zbora Pevcev izpod Rožnika. Dr. Igor Šoltes se je v svojem govoru dotaknil tako tragičnega dogodka kot tudi trenutnih razmer in težav, s katerimi se ukvarja država Slovenija, in posebej poudaril, da se je treba truditi ohranjati spomin na ljudi, ki so žrtvovali svoje življenje za svobodo.

V uvodu je dr. Šoltes dejal: »Najprej se želim zahvaliti za povabilo in priložnost, da danes skupaj obujamo spomin na dogodke, ki so svobodo, ki je na začetku maja leta 1945 že sevala iz vseh por naše domovine, obtežili s težko žalostjo in razočaranjem. Kdo bi si lahko namreč predstavljal, da se bodo okupator in njegovi domači oprode v dneh, ko so po Evropi že pospešeno brisali sledi svojih zločinov in se pripravljali na uradni konec morije, ki so jo sprožili, tu, v osrčju Slovenije, storili še enega? Krutega in neprizanesljivega. Iz ljubljanskih zaporov so 3. maja 1945 privedli 29 jetnikov, ki so predstavljali vodstvo Osvobodilne fronte v ljubljanski regiji, in jih dan zatem po nečloveškem mučenju ustrelili. O tem zločinu danes govorijo le še redki. Prič, ki bi lahko o koncu druge svetovne vojne govorile iz prve roke, je čedalje manj, nerazumljivo pa je, da je vse manj tudi tistih, ki bi želeli njihove zgodbe ohranjati za rodove, za katere je druga svetovna vojna zgolj še eno zgodovinsko dejstvo več.« Kot vedno so bili prisotni častna straža Slovenske vojske in pa seveda praporščaki. Predsednik Društva Zarja spominov je posebej poudaril prispevek nekdanjega predsednika društva Boža Kovačiča, ki je organiziral temeljito obnovo spominskega parka. Zelo pomembna sprememba je bila tudi prisotnost novega župana občine Velike Lašče dr. Tadeja Malovrha, ki je v kratkem nagovoru tudi sam podelil svoje videnje bolečih medvojnih dogodkov.

Srečo Knafelc, predsednik Društva Zarja spominov Velike Lašče

Udin boršt:

Na praznični 27. april je v organizaciji ZB NOB Kranj, KOBZV NOB Duplje in Kokrica, Sveta KS Kokrica, članov PGD Kokrica, Turističnega društva Kokrica in Društva upokojencev Kokrica potekal že 26. pohod prijateljstva in spomina Udin boršt 2019. Letos se ga je udeležilo več kot 350 pohodnikov, med njimi že devetih tudi večje število članic in članov OZVVS Kranj in PVD Sever Gorenjska.

Osnovna motiva za vsakoletno pripravo tega pohoda sta ohranjanje vrednot NOB in domovinske zavesti ter popularizacija rekreativnega pohodništva po še vedno dokaj neokrnjenem krajinskem parku Udin boršt, ki ga je prav na pobudo ZB NOB Kranj takratna skupščina Občine Kranj zavarovala z odlokom. Pohodniki so se že pred osmo uro začeli zbirati na izhodiščni točki pred trgovskim centrom podjetja Mercator na Kokrici in se glede na svoje sposobnosti odločali za pohod na krajši (7 km) ali daljši trasi (13 km). Približno na polovici prehojene poti so se pohodniki po krajši trasi usmerili proti zaselku Cegelnica in nato mimo mlinčkov v Zelencih proti izhodišču. Pohodniki po daljši trasi pa so nadaljevali po gozdni cesti mimo umetnih jezerc Račnik do zatrepa doline Želin (Kapnik), kjer stoji spominsko obeležje, ki spominja na čas NOB, ko je bilo na tem območju zbirališče, bivališče in izhodišče za partizanske akcije na območju Udin boršta. Pohodnike so pričakali prijazni člani KOBZV NOB Duplje in članice TD Kokrica s toplim čajem. Med temi pohodniki so bili

NADALJEVANJE NA NASLEDNJI STRANI

AKTUALNO

Poimenovanje praznika vrnitev Primorske k matični domovini ne ustreza
Zakaj priključitev Primorske?

Zakon o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji je bil sprejet novembra leta 1991 ter je bil nato še petkrat noveliran, nazadnje konec leta 2016, ko je bil znova uveden 2. januar kot praznik in dela prost dan. Sicer pa je zakon obširnejše spremembe in dopolnitve doživel s sprejemom novele v letu 2005.

Državni zbor je namreč na seznam praznikov uvrstil tri dneve, s katerimi smo se tudi uradno na državni ravni začeli spominjati pomembnih zgodovinskih dejstev oziroma dejanj za slovenski narod, in sicer 17. avgust, združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom, 15. september, vrnitev Primorske k matični domovini, ter 23. november, dan Rudolfa Maistra. Omenjeni trije prazniki pa niso postali dela prosti dnevi. Poleg navedenega je bila tedaj uzakonjena tudi terminološka dopolnitev poimenovanja praznika dneva samostojnosti, kar pomeni, da od leta 2005 praznujemo 26. december kot dan samostojnosti in enotnosti.

Poimenovanje praznika vrnitev Primorske k matični domovini, kot ga navaja zakon, pa ne ustreza zgodovinskemu dejstvu, ki jih navajamo v naslednji točki, niti tradiciji poimenovanja tega praznika. V Primorski se je vedno praznovala priključitev Primorske in nikoli vrnitev Primorske, kar dokazujejo tudi pisni viri. Praznik priključitve Primorske k matični domovini je zlasti v Primorski tradicionalen praznik, globoko zasidran v zavest ljudi, zato je drugačno poimenovanje praznika, kot ga označuje termin priključitev, za Primorce neustrezno in nesprejemljivo.

Cilji, načela in poglavitne rešitve predloga zakona

S predlogom zakona zato ne predlagamo novega praznika, temveč želimo obstoječi praznik 15. september, vrnitev Primorske k matični domovini, terminološko pravilno poimenovali. Predlagamo, da se termin »vrnitev« nadomesti s terminom »priključitev«.

Svoj predlog utemeljujemo z zgodovinskimi dejstvi, iz katerih izhaja poimenovanje praznika.

»Slovensko srce je na Koroškem, slovenska pljuča pa v Trstu.« Znameniti izrek najboljše označuje pomen Trsta in s tem Primorske v slovenski zgodovini. Trst pa seveda ni bil samo slovensko in gospodarsko-finančno središče Slovencev, ampak je bil skupaj z Gorico in Goriško tudi slovensko duhovno okno v svet, ki nas je na specifičen način že od Trubarja dalje odvezovalo od enostranske navezanosti na germanski prostor. Zato ni po naključju obstajala zamisel, da bi morala biti slovenska univerza v Trstu, ki je bil, čeprav so bili v njem Slovenci v manjšini, duhovno najbolj odprto

mesto s slovenskim prebivalstvom. Po sklenitvi tajnega Londonskega pakta aprila leta 1915 je Italija v prvo svetovno vojno stopila na strani antantnih sil. Po njihovi zmagi sta Italija in Kraljevina SHS novembra leta 1920 s sklenitvijo Rapalske pogodbe določili mejo med državama. Ta ni bila v celoti skladna z določili Londonskega pakta, saj je Kraljevini SHS puščala večino Dalmacije, medtem ko je na slovenskem ozemlju meja tekla še bolj vzhodno od njegovih določil. Z njo je Italija dobila obsežna ozemlja, na katerih je živelo več kot 300.000 izjemno narodno ozaveščenih Slovencev. Njihovega intelektualnega potenciala kljub dejstvu, da je večina morala emigrirati v Jugoslavijo, ni bilo mogoče nikoli nadomestiti. Emigranti so izgubili svoje naravno in duhovno okolje in se v relativno zaostalem okolju niso mogli ustrezno uveljaviti.

Italijanski imperializem, ki je s prevlado fašizma dobil svojo najbolj grobo vsebino, se je nad Slovenci znesel kot nihče dotlej v zgodovini. Slovenci so skupaj s Hrvati postali manjvredna manjšina, t. i. allogeni, ki je bila v okviru politike obmejnega fašizma izpostavljena kulturnemu genocidu. Nasilje je rodilo odpor in ta je prerasel v močno protifašistično gibanje, ki ga je podpirala velika večina primorskih Slovencev in cilja katerega sta bila sprememba meje in priključitev k matici.

Pestra zgodovine Primorske

Iz zgodovine Primorske po letu 1918 je obilo datumov, ki si zaslužijo posebno negovan zgodovinski spomin. Posebno obžalujemo, da je v zgodovinskih učbenikih premalo tehtno obravnavana vrsta dejstev, ki bi jih naši mlajši državljani morali bolje poznati. Požig Narodnega doma 13. julija 1920 in usmrtitev bazoviških junakov 6. septembra 1930 sta sicer med najbolj znanima zločinoma nad primorskimi Slovenci, je pa še vrsta dogodkov iz zgodovine, ki bi si zaslužili posebno pozornost. Naj omenimo le delovanje organizacije TIGR, Društva svečnikov sv. Pavla, Višarsko gibanje pa tudi dogajanja med drugo svetovno vojno.

Italija je z napadom na Jugoslavijo aprila 1941 prekorajčila rapalsko mejo in tako omogočila, da so zahteve po spremembi meje postale uresničljive. Zahteve po Zedinjeni Sloveniji, v katero bi bilo vključeno vse s Slovenci poseljeno ozemlje, so tako leta 1941 postavile vse politične opcije med Slovenci. Tako so slovenski člani jugoslovanske vlade v Londonu za slovenske mejne zahteve skušali doseči soglasje Velike Britanije. V okupirani domovini je OF Slovenskega naroda v 1. temeljni točki programa poudarila: »Proti okupatorjem je treba vršiti neizprosno obo-

roženo akcijo«, v 2. pa: »Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev.«

Potem ko je Italija postala okupatorica osrednje Slovenije, je tudi za Primorske Slovence protifašistični odpor prerasel v osvobodilni boj, v katerem so sodelovali tudi tisti, ki se niso strinjali s prevlado komunistov v njem. Naj omenimo samo partizanski narodnopreredni pohod v Beneško Slovenijo maja 1943. leta pod vodstvom Jake Avšiča.

Obenem so italijanske oblasti v okupirani tako imenovani Ljubljanski pokrajini izvajale nasilje ne le nad sodelavci slovenskega osvobodilnega gibanja, ampak tudi nad civilnim prebivalstvom. Vrhunec je to nasilje doseglo s pobijanjem prebivalcev in s požiganjem vasi med veliko ofenzivo italijanske vojske poleti in jeseni leta 1942 ter v italijanskih koncentracijskih taboriščih, zlasti na Rabu. Vse hujšemu nasilju so bili izpostavljeni tudi primorski Slovenci.

Takoj po kapitulaciji Italije je bil 11. septembra 1943 na Vojrskem ustanovljen Narodnoosvobodilni svet za Primorsko, v katerem so

bili, kot je bilo objavljeno v Proglasu primorskim Slovincem, zbrani predstavniki vse Primorske. Tež odločitvi je sledil odlok Vrhovnega plenuma OF 16. septembra 1943, ki v prvi točki navaja: »Vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda izpolnjuje temeljno, iz naravnih in zgodovinskih pravic izhajajočo zahtevo slovenskega naroda ter proglasa priključitev slovenskega Primorja svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji.« Odlok o priključitvi je nato na začetku oktobra potrdil kočevski zbor odposlancev slovenskega naroda, prav tako pa tudi AVNOJ na svojem drugem zasedanju konec novembra leta 1943.

Pokrajinski NOO za Slovensko Primorje

Predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta je konec avgusta leta 1944 izdalo odlok, s katerim je v Primorski, ki jo je že imelo za del Slovenije, ustanovilo Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje. Izvoljen je bil nato 16. septembra na zasedanju zbora 155 odposlancev iz celotne Primorske. Obenem se je vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja pripravljalo na mirovna (mejna

muzej
VELENJE

03-898-26-30
info@muzej-velenje.si
www.muzej-velenje.si

obiščite
**KAVČNIKOVO
DIMNICO,**
biser slovenske ljudske arhitekture

zgodovinskim dejstvom

pogajanja). Naj pri tem opozorimo na pomembno delovanje Znanstvenega inštituta Predsedstva SNOS, ki ga je vodil Fran Zwitter.

Slovenski partizani so skupaj z Jugoslovansko armado v prvih dneh maja 1945 osvobodili in zasedli celotno ozemlje do slovenske etnične meje na zahodu. Z dela tega ozemlja so se nato 12. junija morali umakniti. Sledila so mirovna pogajanja med zavezniki in pridruženimi silami, del katerih je bila tudi Jugoslavija, in Italijo. Na izid pogajanj je vplivalo tudi dejstvo, da je bila Italija sicer premagana država, a od kapitulacije septembra 1943 sobojevnica zaveznikiških sil in z močnim odporiškim gibanjem.

Z mirovno pogodbo, podpisano 10. februarja 1947 in uveljavljeno 15. septembra isto leto, slovenske zahteve v celoti sicer niso bile sprejete. Je pa Slovenija (v okviru Jugoslavije) priključila velik del s Slovenci poseljenega ozemlja, na katerem je živelo več kot 200.000 Slovencev, Hrvaška pa veliko večino Istre in otokov. Rapalska meja je bila tako pomembno spremenjena v sloven-

sko korist. Z mirovno pogodbo je bilo ustanovljeno tudi Svobodno tržaško ozemlje. To v celoti ni nikoli zaživelo in je ostajalo razdeljeno na cono A pod anglo-ameriško in cono B pod jugoslovansko vojaško upravo. Z Londonskim memorandumom oktobra 1954, ki so ga nadgradili Osimski sporazumi novembra leta 1975, pa je Slovenija priključila del cone B Svobodnega tržaškega ozemlja z obalnimi mesti Koper, Izola in Piran, s čimer je takratna Ljudska republika Slovenija dobila izhod na morje, Hrvaška takratni Bujški okraj, Italija pa Trst z zaledjem. Pomemben del memoranduma je statut, ki je določal zaščito slovenske manjšine v nekdanji cono A in italijanske v nekdanji cono B STO. To je bil prvi mednarodni dokument, ki je urejal zaščito dela slovenske manjšine v Italiji. Njegovih določil pa italijanska država ni v celoti izpolnila.

Slovenska javnost se večinoma strinja, da si slovenska Primorska zaradi zvestobe slovenstvu in najstarejšega protifašizma v Evropi zasluži poseben spominski dan. Za 15. september obstaja veliko soglasje tudi v strokovnih zgodovinarskih krogih.

S sprejemom predlagane rešitve bi v celoti sledili zgodovinskim in etimološkim dejstvom ter zadostili

AKTUALNO

Veto na preimenovanje praznika Primorske Državni svetniki in državni zbor proti Primorcem

Državni svet je z 21 glasovi za in devetimi proti izglasoval veto na spremembo zakona, s katerim so poslanci odločili o preimenovanju primorskega državnega praznika. Zakon mora znova v parlament.

Državni zbor bo tako znova odločil o predlogu, da se praznik vrnitve Primorske k matični domovini preimenuje v praznik priključitve Primorske k matični domovini. Da bi bil zakon potrjen, bo tokrat potrebna absolutna poslanska večina.

Primorska vedno del narodnostnega ozemlja

Državni svetniki so o tem predlogu razpravljali poldruho uro. Svetnik **Branko Tomažič** je v imenu predlagateljev odločilnega veta poudaril, da je bila Primorska vedno večinsko slovensko poseljena in del slovenskega narodnostnega ozemlja, zato bi bilo mogoče govoriti kvečjemu o pridružitvi, nikakor pa ne o priključitvi Primorske. Tudi mi-

ključitev neustrezna s terminološkega vidika, je na podlagi opredelitev iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika pojasnjevala državna svetnica **Branka Kalenič Ramšak**. **Igor Antauer** pa se je vprašal o smiselnosti takšne razprave.

Primorci govorijo o proslavah priključitve

Prvopodpisani pod spremembo zakona, poslanec SD-ja Matjaž Nemeč, je na drugi strani zatrdil, da je zakon utemeljen tako z zgodovinskega kot z mednarodnopravnega vidika, in zavrnil primerjave z nasilno priključitvijo. Svetnik Bojan Režun je poudaril, da so Primorci vselej hodili na proslave priključitve Primorske k matični domovini in ne na praznik vrnitve. Z njim se je strinjal Davorin Terčon, ki je dodal, da je dilema pravzaprav nepotrebna in da je prav, da kot zagovorniki lokalnih interesov prisluhnejo ljudem. Svetnik Branimir Štrukelj je ob tem

rovna pogodba z Italijo iz leta 1947 je pomenila dogovor, ne pa enostranske priključitve, je pojasnil. Svetnik **Marjan Maučec** je med drugim omenil stališče tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, ki se je jasno opredelil za termin vrnitev. **Franci Rokavec** se je vprašal, zakaj bi govorili o priključitvi nečesa, kar je bilo vedno naše. Da je beseda pri-

poudaril, da bi bilo smiselno morda med Primorci opraviti kakšno raziskavo javnega mnenja.

V parlamentu so po izglasovanem vetu morali znova odločiti, vendar pa je za njegovo potrditev bilo potrebnih 46 glasov. S preglasovanjem so poslanci zavrnilo spremembo zakona.

J.A.

Opravičilo

V sliki in besedi – Vanetina

V aprilski številki smo v rubriki V sliki in besedi objavili fotovest iz Vanetine. Iz Združenja borcev za vrednote NOB Cerkevnik so sporočili, da ni bila objavljena prava fotografija. Zato jo še enkrat objavljamo in se prizadetim za napako opravičujemo.

V SLIKI IN BESEDI

tudi tisti z območja občin Tržič in Naklo, kar kaže na priljubljenost samega pohoda in na še vedno veliko domovinsko zavest prebivalcev tega konca Gorenjske. Pohodniki z izhodiščem na Kokrici so se nato vrnili po gozdni trasi mimo zaselka Cegelnica in Zelencev.

Pred trgovskim centrom podjetja Mercator na Kokrici je od 12. ure dalje potekal zaključni del prireditve. V kulturnem programu, ki ga je povezovala mag. Ana Pavlovski, so sodelovali učenci Osnovne šole dr. Franceta Prešerna – podružnice Kokrica pod vodstvom mentorice prof. Brigite Fojkar in MePZ Kokriški odred Preddvor pod vodstvom zborovodje Milana Bajžlja.

Sledila sta nagovora predsednika Sveta KS Kokrica Domna Hvale in predsednika ZB NOB Kranj Boža Janeža, ki sta udeležence pozdravila z željo in zavezo po ohranjanju vrednot NOB. Še posebej sta pri tem poudarila pomen Udin boršta kot zibelke partizanstva na Gorenjskem ter njegovo današnjo vlogo krajinskega parka. Oboje je namreč tudi bistvo prizadevanj za ohranitev vsakoletnega druženja v obliki tega tradicionalnega pohoda. Slavnostni govornik je bil tokrat župan Mestne občine Kranj Matjaž Rakovec.

Besedilo: Damjan Renko, foto: Lado Nikšič

Trebnje:

V Spominskem parku v Trebnjem je bila 19. maja spominska slovesnost, posvečena osvoboditvi Trebnja ob koncu druge svetovne vojne in posebej še 19. maju 1944, ko je Cankarjeva

brigada po tridnevni hudih bojih uničila nemško-domobranksko postojanko v Trebnjem. Pozdravni nagovor je imel Dejan Smuk, predsednik sveta KS Trebnje, slavnostni govornik je bil Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB Slovenije, v imenu skupnosti borcev Cankarjeve brigade pa je spregovoril Boris Hren. K spomeniku padlim v NOB so položile vence in prižgale sveče delegacije Združenja borcev za vrednote NOB Trebnje, skupnosti borcev Cankarjeve brigade in veteranov vojne za Slovenijo. V kulturnem programu so nastopili Pihalni orkester Trebnje s partizanskimi in drugimi melodijami, ženski pevski zbor Šentrupert s pesmijo Počiva jezero v tihoti in več domačimi pesmimi, igralec Jože Falkner z deklamacijami pesmi Mateja Bora, učenci in učenke OŠ Trebnje z deklamacijami pesmi Toneta Pavčka ter Breda Videnič Kuplenik z deklamacijo Gorjanska četa. Program je vodila Mojca Bahun. K slovesnemu razpoloženju je pripomogla navzočnost praporov in članov borčevskih in veteranskih organizacij, Dolenjskega spominskega bataljona in številnih občanov. Nastopajočim in udeležencem proslave se je zahvalil predstavnik občine Trebnje Žiga Zaplotnik.

Sežana:

29. aprila 1945 so pripadniki jugoslovanske vojske in slovenskih partizanov na svoji poti v Trst osvobodili Sežano, 27. aprila 1941 pa je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. 74. obletnico osvoboditve kraške prestolnice in 78. obletnico začetka upora proti okupatorju so v Kosovelovem domu v Sežani praznovali na slovesnosti, ki sta jo 25. aprila pripravila sežansko območno združenje Zveze borcev in Občina Sežana. Prireditve so se udeležili nekateri še živeči borci in udeleženci NOB, med njimi Radovan Hrust in Jože Furlan ter častni sežanski občan, 97-letni Viktor Saksida (rojen v Svetem). Pozdrav številnim obiskovalcem sta v imenu organizatorjev namenila predsednik domačega borčevskega

združenja Bojan Pahor, ki je med drugim poudaril, da je upor Slovencev proti okupatorju omogočil preživetje naroda in hkrati pomeni temelj ustanovitve naše države, in sežanski župan David Škabar, ki je spomnil na nedavno sežansko srečanje protifašističnih združenj Slovenije, Italije, Hrvaške in Avstrije proti poskusom razdvajanja Evrope in za spoštovanje vrednot, kot so tovarištvo, širjenje prijateljstva ter ohranjanje miru in ljubezni do domovine.

Slavnostni govornik, zgodovinar in upokojeni ravnatelj Narodne in študijske knjižnice v Trstu Milan Pahor, pa je poudaril veličino NOB in protifašizma kot vrednoti, na kateri sloni demokracija. Ob tem je posvaril, da sta v Evropi in pri nas že vrsto let na pohodu fašizem in revizionizem, ki pomenita načrten poskus na novo napisati zgodovino sodobne družbe, posebno za obdobje po letu 1918, po koncu prve svetovne vojne, s posebnim poudarkom na dogodkih druge svetovne vojne in obdobja po osvoboditvi v Evropi po porazu fašizma in nacizma. Kulturni program, ki ga je povezoval recitator, gledališki in filmski igralec Igor Rojč in v katerem so sodelovali Kraška pihalna godba Sežana z dirigentom Ivom Bašičem, Moški pevski zbor Slavnik Hrpelje - Kozina z dirigentko Fanči Klobučar in harmonikarjem Maticem Štavarjem, recitatorji in glasbeni bend sežanske osnovne šole, so sklenili s pesmijo Vstajenje Primorske.

Besedilo in foto: Olga Knez

NADALJEVANJE NA NASLEDNJI STRANI

V SLIKI IN BESEDI

Sabotin, Solkan:

Na predvečer dneva zmage nad fašizmom, 8. maja 2019, je sekcija »25. maj« Območnega združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica priredila tradicionalno prižiganje ognja in osvetlitev napisa »TITO« na Sabotinu nad Solkanom. Tako imenovano 15. skladišče so zaradi

deževnega vremena in megle na hribu morali zadnji trenutek predstaviti na pokrito kotališče pri nekdanji karavli v Solkanu. Osrednji govornik na prireditvi je bil zgodovinar dr. Martin Premk, kulturni program pa je v celoti zapolnil Partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta. Program je vodil prizadeveni vodja sekcije Aleksander Škrlič. Posebno pozornost več kot 600 obiskovalcev je pritegnil napis »TITO« pred odrom za nastopajoče, oblikovan z svečami, s čimer je organizator vsaj delno nadomestil vzdušje, ki ga obiskovalci vsako leto ob tem dogodku doživijo na Sabotinu.

Besedilo: Miloš Ložič, foto: arhiv SB

Braslovče:

Letos se spominjamo 100. obletnice smrti dveh pomembnih mož: Srečka Puncerja, ki je bil ubit 29. aprila 1919, in Franja Malgaja, ki je umrl 6. maja, prav na rojstni dan Srečka Puncerja, njegovega sošolca, prijatelja in soborca. Skupaj z generalom Rudolfom Maistrom sta prispevala pomemben delež v boju za slovensko narodnostno ozemlje na Koroškem: Malgaj v vojaškem pogledu, Puncer pa zlasti na področju informiranja na območju Koroške (Korotana) in tudi zdajšnjega slovenskega območja.

Srečku Puncerju v spomin je na obletnico njegove smrti na pokopališču v Braslovčah, kjer je tudi pokopan, potekala slovesnost, ki so se je udeležili predsednik države Borut Pahor, predstavniki Zveze in Spodnjosavinjskega društva generala Maistra, ZB za vrednote NOB Žalec, OZ VVS Spodnje Savinjske doline, nekateri spodnjosavinjski župani, praporščaki številnih domoljubnih veteranskih in drugih organizacij in tudi sorodniki Srečka Puncerja.

Zbrane je pozdravil in nagovoril župan občine Braslovče Tomaž Žohar. Več o Srečku Puncerju je spregovoril zgodovinar in geograf Franci Kralj, ki je tudi preučeval delo in življenje nekdanjega Braslovčana, slavnostna govornica pa je bila predsednica Zveze društev generala Maistra Lučka Lazarev Šerbec.

Še pred slavnostnimi nagovori se je na braslovškem pokopališču razlegala pesem Slovenec sem, ki jo je zapel Dušan Pungartnik, z recitacijami Maistrovih pesmi pa je svoj delež k slovesnosti dodala upokojena profesorica slovenščine in kulturnica Breda Šip. Sodelovala sta tudi častna straža gardistov Slovenske vojske in Kvartet Policijskega orkestra.

Vir: Občina Braslovče/T. Tavčar, foto: Bor Slana/STA

Izola:

V kulturnem domu v Izoli so s koncertom Marjetke Popovski, pevke in ljubiteljice slovenskih ljudskih in partizanskih pesmi, zaznamovali dan upora proti okupatorju. Marjetka je s skupino izvrstnih glasbenikov, pevcev in recitatorjev zapela in zaigrala pred polnim izolskim kulturnim domom. Njeni gosti so bili tudi starejši pevci in pevke iz upokojenskih vrst in zborov, vendar so zapeli srčno, spontano in z odlično ljudsko interpretacijo. To so začutili tudi poslušalci, zato so začeli prepevati tudi oni in tako so tudi iz dvorane ustvarjali razpoloženje. Program, ki je zajemal poznane in spevne boje in partizanske pesmi, je trajal polni dve uri in pevke in pevci z Marjetko vred so ustvarjali neverjetno energijo in dvigovali temperaturo dogajanja v dvorani. Nastopajoči so bili nagrajeni z močnim ploskanjem in po ponosnem prepevanju Vstajenje Primorske so morali zapeti še dodatne pesmi. Odlični koncert, odlični nastopajoči in odlično poslušalstvo – pretakala se je energija in razpoloženje je bilo spontano in čudovito.

Besedilo in foto: B. Č.

NADALJEVANJE NA NASLEDNJI STRANI

SPOMIN IN OPOMIN

Koledar najhujših zločinov italijanskih nacionalistov in fašistov proti Tajaniju in italijanski skupnosti

30. september 1918:

V Trstu je med napadom italijanskih nacionalistov na Narodni dom ubit Slovenec Anton Irgolič.

3. november 1918: Italijani zasejajo Trst, pozneje pa celotno Primorsko. V letih zatem je to območje zapustilo 100.000 ljudi, pretežno Slovencev in Hrvatov.

19. november 1918:

Italijanska nacionalistična in iredentistična sodrga vdre v škofovsko palačo tržaškega škofa Andreja Karlina, ki je Slovenec, in jo opustoši ter ogrozi škofovo življenje.

24. november 1918:

Predsednik italijanske vlade V. E. Orlando ukaže vrhovnemu poveljstvu okupacijskih sil represivne ukrepe proti »Jugoslovanom« ter »duhovnikom in socialistom«.

3. april 1919:

Le teden dni po ustanovitvi prvega oddelka v Milanu je ustanovljen oddelek fašistične stranke v Trstu in s tem se začne obmejni fašizem, katerega glavne žrtve so Slovenci in Hrvati.

4. avgust 1919:

Tržaški incident, o katerem poroča britanski kontraadmiral sir Edwyn Sinclair Alexander-Sinclair. V njem so italijanski vojaki streljali na množico ljudi, pretežno Slovencev. Ubili so devet in ranili od 15 do 20 ljudi. Incident je zavil v plašč

skrivnosti. Tega dne Italijani v Trstu zažgejo tudi slovenski Delavski dom s knjižnico.

17. november 1919:

Papež Benedikt XV. pod pritiskom italijanske države razreši tržaškega škofa Andrej Karlina, ki se zelo zavzema za pravice Slovencev.

11. februar 1920:

Italijani izženejo krškega škofa Antona Mahniča v Jugoslavijo.

13. julij 1920:

Požig Narodnega doma v Trstu in veliko uničenje vsega slovenskega v Trstu. V napadu umre dr. Hugon Roblek.

21. september 1920:

Benito Mussolini ima govor v Pulju. Grozi »Slovanom« in napove, da bo z lahkoto žrtvoval 500.000 barbarških Slovanov za 50.000 Italijanov.

10. februar 1921:

Italijani uničijo tiskarno slovenskega časnika »Delo« v Trstu.

19. marec 1921:

Fašisti streljajo pri Strunjanu z vlaka na skupino otrok pri igri. Pri tem ubijejo dva (Renato Brajko in Domenico Bartole) ter ranijo pet otrok, od katerih dva ostaneta trajna invalida.

15. maj 1921:

Na ta dan so parlamentarne volitve v Italiji in fašisti z ustrahovanjem skušajo Slovencev preprečiti glasovanje. Tega dne požgejo več slovenskih kulturnih ustanov, ubijejo 12 Slovencev in številne ranijo. Tega dne koprski fašisti v Marezigah ubijejo Jožeta Sabadina, v Čezarjih pa Josipa Boniona. Ker se domačini v Marezigah uprejo, sledijo krvave represalije. Šest mese-

cev pozneje ujamejo in ubijejo tudi organizatorja upora Ivana Babiča - Jagra, imenovanega Amerikanec.

16. maj 1921:

Italijani zaprejo slovenski Narodni dom na Proseku.

8. september 1921:

Italijani uničijo telovadnico slovenskega telovadnega društva na Rojanu.

2. november 1921:

Italijani zažgejo slovenski narodni dom pri Sv. Ivanu v Trstu, knjige iz domače čitalnice pa zažgejo pred Verdijevim spomenikom.

12. november 1921:

Italijani uničijo Narodni dom Adrija v Barkovljah.

20. november 1921:

Italijani uničijo dvorano slovenskega prosvetnega društva v Rojanu v Trstu.

26. november 1921:

Italijani opustošijo slovenski kulturni dom v Gradišču ob Soči.

27. november 1921:

Italijani zažgejo poslopje družine Mašera v Kobaridu, ker so v njeni hiši krajan obudili spomin na smrt pesnika Simona Gregorčiča. Zavarovalnica jim noče izplačati zavarovalnine.

21. marec 1922:

Fašisti zažgejo prostore prosvetnega društva »Svoboda« v Renčah pri Gorici.

20. avgust 1922:

Fašistične škvadre pustošijo po Pivškem. Pretepajo ljudi, jih silijo piti ricinusovo olje, razbijajo lokale in okna na hišah.

PESEM

Otrok brez imena

*Na zatemnjenem nebu je divjal bog groma vsemogočni Thor,
kot vsi bogovi, tudi On nikdar ni maral revnih, siromakov,
izstresal je ognjene strele iz temin oblakov,
ledeni dež in sneg na rabsko taborišče Kampor.*

*Strašljiv, grozljiv orkanski veter, ki ga ni moč opisati,
je v sunkih rušil majava, z vrvmi slabo pripeta šotorišča,
na golih tleh, na cunjah mokrega ležišča
rojevala je v mukah prvega otroka zaskrbljena mati.*

*Ko se rodi, kako in s čim bo nahranila svojega otroka,
kako ubogo, krhko, neboljeno dete bo povila,
kako bo z mlekom, zdravjem, ga lahko bo podojila,
bo preživel brez oblacil, odej in toplega obroka.*

*Med zvoke groma so se utapljali boleči kriki porodnice,
ob njenih bokih sta za porod skrbeli interniranki sosedji,
jo čistili, bodrili, izpirali rjave krpe kar v jedilni skledi,
pri glavi je molila stara mati in pomoči prosila vse svetnice.*

*Boleči porod je potekal dolge ure, kar predolgo časa,
in končno se je zakonu narave podredila gibka medenica,
prerezala je nebolečo popkovino stara zarjavela žlica,
s popkovnico zadržnjeni dojenček je prišel na svet brez glasa.*

*Zarana zjutraj so razdejano taborišče obsijali sončni žarki,
na tleh v šotoru sta ležala mrtva brezimni sin in njega mati,
tudi to je bil v nebo vprijoč zločin fašistične svojati,
ki je še komaj stala vsa krvava na toneči barki.*

Tone Šepec, 6. marca 2019

OBLETNICA

Sinovom Rusije

Pri spomeniku sinovom Rusije in Sovjetske zveze, ki so umrli na slovenskih tleh v prvi in drugi svetovni vojni, je na ljubljanskih Žalah veleposlaništvo Ruske federacije v Sloveniji 8. maja v počastitev dneva zmage pripravilo komemorativno slovesnost s polaganjem venca. Venec je položila tudi krovna veteranska organizacija KoDVOS, katere član je ZZB NOB Slovenije. Slovesnosti so se med drugim udeležili veleposlanik Ruske federacije Doku Gapurovič Zavgajev, ljubljanski župan Zoran Jankovič, predsednik slovenske borčevske organizacije dr. Tit Turnšek, predsednik TIGR Savin Jogan, predsedujoči KoDVOS generalmajor dr. Alojz Šteiner in predstavniki drugih veteranskih organizacij ter praporščaki in gardna enota Slovenske vojske. Naj spomnimo, da sta spomenik sinovom Rusije in Sovjetske zveze na Žalah 30. julija 2016 odkrila predsednik Ruske federacije Vladimir Putin in predsednik Republike Slovenije Borut Pahor.

J. A., foto: Janez Alič

Slovcem v obdobju med obema vojnama v Kopru

22. junij 1923:

Fašisti aretirajo sedem pastirjev pri Kobaridu in jih pozneje obsodijo na dolge zaporne kazni. Isti dan razstreljijo spomenik skladatelju Hrabroslavu Volariču ter požgejo več hiš, slovensko gostilno in župnišče v Drežnici.

23. junij 1923:

Fašisti uničijo prostore prosvetnega društva »Svoboda« v Starem selu pri Kobaridu in napadejo župljane pri maši. Župnika Jarca za noge vlačijo po cerkvi, zaradi česar umre.

1. oktober 1923:

Sprejeta je Gentilijeva šolska reforma (zakon št. 2185, Gazzetta ufficiale št. 250), ki je podlaga za ukinitvev slovenskega šolstva na Primorskem.

19. oktober 1923:

Italijanski prefekt v Vidmu Pisenti odredi, da morajo slovenska glasila odslej izhajati dvojezično. To je uvertura v njihovo popolno prepoved leta 1927.

24. oktober 1923:

Objavljen je zakon št. 2185 (Gazzetta ufficiale št. 250) ali t. i. Gentilijeva šolska reforma, s katero je tako rekoč ukinjeno slovensko šolstvo na Primorskem.

24. april 1924:

Izdan je odlok o italijanizaciji krajevnih imen. V praksi so jih začeli italijanizirati že leta 1919.

24. december 1925:

Italijanski fašisti sprejmejo zakon št. 2300, na podlagi katerega je bilo mogoče deportirati ali odpustiti vse sumljive državne uradnike, kar se na veliko uporablja proti vsem Slovcem v državni službi.

2. november 1926:

Italijani uničijo slovenski Kulturni dom v Gorici v Ulici sv. Ivana. Prav tako opustošijo Katoliško tiskarno in uredništvo Goriške straže v Gorici ter trgovski dom v Gorici, kjer so bili sedeži slovenskih društev.

7. april 1927:

Izide zakon o prisilnem poitalijančevanju slovenskih priimkov. To v praksi poteka že od leta 1918. Z letom 1928 je prepovedano v matične knjige vpisovati slovenska imena in priimke. Ta prepoved velja do leta 1967, še danes pa ne podpirajo v celoti uporabe šumnikov.

12. junij 1927:

Tajniki fašistične stranke za Trst, Gorico, Pulj, Videm, Reko in Zadar sklenejo, da se prepovejo vsa slovanska prosvetna, telovadna in mladinska društva ter prepovejo vsi slovenski časopisi in revije, vključno z verskim tiskom, da se zaprejo vsi slovenski denarni zavodi in gospodarske ustanove ter da se z delovnih mest odstranijo vsi slovanski učitelji in duhovniki v Julijski krajini. Ta sklep je potrdil Mussolini in s tem so bile odpravljene vse narodnostne pravice Slovcem v Italiji.

20. september 1927:

V Trstu se zaradi nevzdržnih razmer za delo samorazpusti slovenska Glasbena matica.

17. september 1928:

V Trstu je prepovedan slovenski politični časopis Edinost, ki je izhajal od leta 1876.

19. september 1928:

V Trstu oblast prepove Politično društvo Edinost.

6. september 1930:

Italijani v Bazovici ustreljijo štiri bazoviške junake in tigrovce (Bidovec, Miloš, Valenčič in Marušič). To so bazoviške žrtve prvega tržaškega procesa.

21. februar 1931:

Zaradi fašističnega mučenja umre še ne petnajstletni Miroslav Brezavšček, eden od Črnih bratov.

22. november 1931:

Zaradi fašističnega mučenja med zaslišanjem na goriški kvesturi umre duhovnik Bohumil Nemeč, na Češkem rojeni župnik v Komnu, ki je vztrajno širil slovenski jezik v cerkvi.

23. februar 1933:

Fašistično posebno sodišče na montiranem procesu v Rimu na skupaj 320 let zapore obsodi 13 Slovcem na podlagi lažnih obtožb, da so sodelovali pri umoru finančnega stražnika Cesara Rastrellija 30. novembra 1930 v Kalu pri Kanalu. Krivi pa so zgolj tega, da so Slovcem. Na 30 let ječe so obsojeni: Štefan Močnik, Ivan Jug, Donat Lipičar, Leopold Lipičar, Valentin Lipičar, Avguštin Močnik in Rudolf Pregelj. Na 20 let ječe so obsojeni Andrej Brezavšček, Leopold Lango, Anton Lipičar, Marko Močnik, Jože Šavli in Leopold Šuligoj. Umor Rastrellija pa je verjetno zagrešil njegov kolega finančni stražnik.

16. februar 1937:

U mre skladatelj Lojze Bratuž, ki so ga fašisti prisilili piti bencin in motorno olje, ker je v božičnem času dirgiral slovenskemu pevskemu zboru.

Mitja Zupan

V SLIKI IN BESEDI

Kranj:

Osrednja državna proslava ob dnevu upora proti okupatorju je bila 26. aprila v Kranju. Slavnostni govornik je bil predsednik Državnega zbora in Socialnih demokratov mag. Dejan Židan. Proslave so se udeležili tudi številni vidni predstavniki političnega in družbenega

življenja na čelu s predsednikom republike **Borutom Pahorjem**. Navzoči so bili nekdanji predsednik Republike Slovenije **Milan Kučan**, več ministrov in načelnica Generalštaba Slovenske vojske **Alenka Ermenc**. Dejan Židan je v govoru med drugim poudaril, da moramo tudi v zdajšnjem času dojemati upor kot sposobnost preživetja, kot samozavest in kot odgovornost. Pozval je, naj nas zato ne razdvaja preteklost, ampak naj nas združuje prihodnost.

Izrazil je razočaranje, ker se vedno znova popravljajo, spreminjajo in celo sprevrtajo zgodovinska dejstva, namesto da bi sprejeli lastno zgodovino in se učili iz narodovih odločitev. Poudaril je tudi, da je bila osamosvojitve Slovenije pred 28 leti, ki je bila dosežena z množično odločitvijo slovenskega naroda za samostojnost, z vojaškim pogumom Teritorialne obrambe, z odločnostjo milice, z diplomatskimi uspehi politike in drznostjo medijev, zadnji zgodovinski preizkus slovenske upornosti. Velika složnost ob osamosvojitvi pa je po njegovih besedah sčasoma zbledela.

Režiser in scenarist proslave je bil **Tomaž Letnar**, nastopili pa so igralci, glasbeniki in pevci, ki so se jim v eni od točk pridružili plezalci kranjskega alpinističnega odseka. Proslave so se udeležili tudi zastavonoše veteranskih organizacij in nosilci bojnih zastav.

Vir: SD, foto: Socialni demokrati

Ljubljana:

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je v počastitev dneva boja proti okupatorju 26. aprila sprejel delegacijo Zveze združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije, ki jo je vodil predsednik organizacije Tit Turnšek.

Na srečanju je beseda tekla o pomenu zgodovinskega spomina na upor proti okupatorju sredi prejšnjega stoletja za obstoj in razvoj slovenskega naroda. Poudarili so pomen negovanja spomina na vrednote NOB. Predsednik Pahor je 27. aprila položil venec k spomeniku OF v Rožni dolini v Ljubljani, obenem pa pripravil tudi dan odprtih vrat predsedniške palače. Praznični program so obogatili učenci Waldorfske glasbene šole, ki je nedavno praznovala 15-letnico delovanja, in dva vrhunska slovenska virtuoza na harmoniki, Miha Debevec in Dejan Kušer.

Vir: Urad predsednika RS, foto: STA

Petanjci, Murska Sobota:

Partizanski pevski zbor (PPZ) slavi letos 75-letnico delovanja. Osrednji dogodek ob tem jubileju je bil slavnostni koncert 9. aprila v nabito polni Gallusovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani. PPZ je 18. aprila obiskal Vrt spominov in tovarštva in v družbi številnih gostov zasadil spominsko brezo iz vasi Planina nad Semičem. Med gosti so bili ob sodelavcih in prijateljih Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija tudi župan občine Črnomelj in delegacija ZZB iz Črnomlja, župana domicilne občine Tišina in mestne občine Murska Sobota, predsedniki in drugi predstavniki Občinskega združenja in mestne organizacije ZZB Murska Sobota ter krajevne organizacije ZZB Tišina, visoki predstavniki ZVVS in društva Sever, predsednik Domoljubnega krajevnega združenja Puconci.

Breza Partizanskega pevskega zboru pomeni dragoceno obogatitev Vrta, njegovega poslanstva in sporočil, negovanja vrednot narodnoosvobodilnega boja. Breza PPZ pa tudi ni le ohranjanje spomina in izraz zahvale vsem, ki so od začetka do današnjih dni sodelovali v njem, ampak je tudi živa in simbolna potrditev izjemne vloge in pomena kulture v NOB. Partizanski pevski zbor je zasaditev spominske breze pospremil z izborom partizanskih pesmi.

Vir: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, foto: SB

in Sovjetske zveze

REKLI SO

Janko Veber

politik in nekdanji poslanec DZ, na slovesnosti ob dnevu upora proti okupatorju v Radohovi vasi 20. aprila 2019:

»Druga svetovna vojna, ki se je začela leta 1939 z napadom Hitlerjeve Nemčije na Poljsko, se je po treh letih razširila tudi na takratno Jugoslavijo. 6. aprila 1941 je bil izvršen napad na Beograd, že 11. aprila je v Ljubljani vihrala italijanska zastava. Hitrost okupacije kaže na to, da ni bilo organiziranega odpora.

Ozemlje Slovenije, ki je bilo takrat v okviru Dravske banovine, so si razdelili trije okupatorji, Nemčija, Italija in Madžarska. Kar nekaj napetosti je bilo med Nemčijo in Italijo, kod bo potekala meja. Takratna slovenska oblast v Dravski banovini ni organizirala odpora, ampak se je predala okupatorju. S tem so bila v trenutku izničena tisočletna prizadevanja slovenskega naroda med Alpami in Kolpo, Panonsko nižino in Jadranom za lastno državo. Vsi okupatorji so v nasprotju z mednarodnim pravom zasedeno ozemlje skušali priključiti k svojim državam. Italijani so to storili že 3. maja 1941. Madžari so 16. decembra 1941 priključili Prekmurje. Nemci so ozemlje začeli pripravljati na priključitev, vendar so jo iz različnih razlogov odlagali, tudi zaradi slovenskega upora okupaciji. So pa uvedli nemško pravo, ki je vključevalo tudi rasne kriterije. Po nekaj mesecih so izvedli mobilizacijo Slovencev v nemško vojsko. Z nemškega okupacijskega območja naj bi v petih mesecih preselili od 220 000 do 260 000 ljudi, dejansko jim jih je uspelo preseliti okrog 80 000, kar je okrog 10 odstotkov vsega prebivalstva nemške okupacijske cone in je najvišji odstotek izgnanega prebivalstva v Evropi. Zaprlji so 35 000 Slovencev, ustrelili 2860 talcev in v celoti usmrtili okrog 42 000 ljudi, požgali 12 000 hiš, nekatere vasi so bile v celoti zravnane z zemljo, 10 000 ljudi so poslali v taborišča, 6000 otrok ločili od staršev in jih ponemčili.«

Jole Namor

predsednica Društva Ivan Trinko, ob 75. obletnici smrti Marka Redelonghija v Sedlu v Breginjskem kotu 5. maja 2019:

»Danes, ko se spominjamo 75. obletnice smrti narodnega heroja Marka Redelonghija, smo tu zbrani Slovenci in Italijani, da se poklonimo njegovemu spominu, potrdimo prijateljstvo in sodelovanje ter znova izpričamo našo zavezanost idealom, ki so nam jih partizani pustili v dediščino in skrb: to so vrednote miru, demokracije, spoštovanja in sožitja med narodi, solidarnosti, socialne in gospodarske pravičnosti. Marko Redelonghi je bil naš človek. Doma iz Zapatoka v podboneški občini je delal v teh krajih, tu je bil poročen in sta se mu rodila dva otroka. Zgodaj je začel sodelovati s slovenskimi partizani, v partizanske vrste pa je stopil po 8. septembru 1943. Zbiral je mlade beneške fante za odhod v partizane in ustanovil nemiško četo. Bil je poveljnik v nekaj zelo uspešnih akcijah, največji uspeh je imel z napadom na letališče Belvedere blizu Vidma 12. in 13. marca 1944. Nemci so pobesneli, izvedli več krvavih napadov na partizanska taborišča in Redelonghiju prišli na sled 5. maja 1944 prav tu, na Brdcah, kjer se je skupaj z Justom Vrečarjem do zadnjega boril proti sovražniku, zadnje kroglo pa je ohranil zase.

Odpor partizanov ni bil samo vojaški, bil je tudi moralni in kulturni. Marko Redelonghi in drugi beneški partizani so se borili tudi za to, da zagotovijo Benečiji in Reziji možnost ohraniti svojo stoletno slovensko jezikovno dediščino in jo nadgraditi. In prav borci, nekdanji partizani in aktivisti, ki so se sklicevali na OF, so postavili temelje organiziranosti slovenske manjšine v Benečiji. V izjemno težkih okoliščinah v povojnem obdobju so opravili ogromno kulturno in politično delo. Vredno je poudarka že dejstvo, da so spravili v goriške slovenske šole generacije beneških otrok iz Nadiških in Terskih dolin.«

Dr. Ljubica Jelušič

podpredsednica ZZB NOB Slovenije, na spominski slovesnosti ob dnevu upora proti okupatorju v Trbovljah 26. aprila 2019:

»Kar nekaj stvari je, zaradi katerih je občina Trbovlje posebej znamenita. Najprej zaradi zgodovine – v šolah se otroci še vedno učijo o spopadu med profašističnimi nacionalisti kraljevine Jugoslavije, organiziranimi v Orjuni, in delavskimi akcijskimi četami 1. junija 1924. Potem je tu zagotovo znameniti Delavski dom, v katerem smo danes in ki so ga vaši predniki in vi gradili več let, preden je bil leta 1956 dokončan, in ki je postal slovenski slaven šole, ko je njegov direktor postal minister za kulturo. Naučili smo se tudi, da Trbovlje niso več industrijsko pogorišče, temveč novomedijsko mesto, kar dobro poznajo v svetu, mi doma pa malo manj. V Trbovljah je eno najstarejših gasilskih društev v Sloveniji, staro 132 let. In ne nazadnje je tu županja Jasna Gabrič, ki spada med deset najboljših županov na svetu. Če bi jo iskali na lestvicah vplivnih politikov, ki jih sestavljajo naše medijske hiše, je ne bi našli. V svetovnem merilu pa je zaradi nagrade World Mayor Prize zelo vplivna oseba. To pomeni, da smo Slovenci pogosto svojim sodržavljanom preveč nevoščljivi, da bi dojeli, kaj lahko ta mali narod ustvari v svetovnem merilu. Primer Trbovelj lahko vzamemo za izhodišče razmisleka o pomenu praznika upora proti okupatorju. Namreč, govorimo o dogodkih pred 78 leti, ko je bil prostor prebivanja slovenskega naroda razdeljen med štiri okupacijske sile – italijanske, nemške, madžarske in hrvaške (Država NDH). Načrti vseh so bili etnično čiščenje oziroma totalna asimilacija prebivalcev v osvajaške narode. Takratne uradne politične stranke Dravske banovine so se ukvarjale z medsebojnimi obtoževanji in z iskanjem paktiranja z okupatorji. Ban Marko Natlačen je iskal zaščito pri italijanskih oblasteh v Ljubljani, pa tudi v Celje k Nemcem je šel. Vsi so se sprijaznili z življenjem pod novimi oblastniki.«

Andrej Bolčina

nekdanji partizan, na slovesnosti ob dnevu upora proti okupatorju v Škofji Loki 26. aprila 2019:

»Pravijo, da je narodnoosvobodilni boj mit. Da je Osvobodilna fronta pravljica. O mitologiji in pravljičah mislim, da ni vredno izgubljati besed. Ves demokratični svet je že davno priznal NOB kot enakopravnega partnerja v drugi svetovni vojni pri zmagi nad fašizmom in nacizmom.

Pa pustimo to, kajti znano je, da politiki in državniki marsikdaj držijo figo v žepu. Zato vam jaz iz »prve roke« lahko povem, da sem priznanje partizanstvu doživel v živo maja 1945 v Trstu. Tam smo se partizani IX. korpusa NOB srečali z zavezniki. Poleg Američanov in Angležev so bili še Novozelanci, Kanadčani, Avstralci, Škoti, Irci in tudi Indijci. Z vsemi smo se veselili zmage, se objemali, kape so letele v zrak, zastave so vihrale. Nekaj časa smo si tudi naloge delili. Patruleje v mestu, trije v džipu: partizan, Anglež, Američan. Civilno upravo je prevzel PNOO za Trst in Slovensko Primorje, ki mu je predsedoval pisatelj France Bevk. Da so politiki imeli figo v žepu, se je kmalu izkazalo, ko je naša vojska morala zapustiti Trst. Ampak spoštovanje, priznanje med zavezniškimi borci sta le ostala. Postali smo tovariši v orožju. Borec borcu za iste cilje ne drži fige v žepu. Tudi osebno veselje sem doživel takrat. Šest bratov, šest partizanov, šest revolucionarjev. Sporočili smo svojemu očetu, tudi on je bil v izgnanstvu, da smo živi in zdravi. Leta nismo vedeli drug za drugega. In potem se najdejo brihtneži, ki trdijo, da bi bila Slovenija svobodna tudi brez partizanov. »Niti ene minute vojna ne bi dlje trajala, tudi če ne bi bilo razbojniških gošarjev.« zatrjuje neki gospod, ki mašuje v fari v Ihanu. Solani in izobraženi gospod pa je pozabil povedati, da bi se v tem primeru zahodni zavezniki ustavili na rapalski meji pri Postojni in na Vršču, ne v Trstu.«

Aljaž Verhovnik

sekretar ZZB NOB Slovenije, ob 70. obletnici prekopa posmrtnih ostankov Franca Rozmana - Staneta, 27. aprila 2019 na Planini pod Mirno goro:

»Ob dnevu upora proti okupatorju se poklanjamo junakom, partizankam in partizanom, našim dragim tovarišem, ki so slišali klic domovine. V bojih jih je vodila goreča želja po svobodi. Žal je številni med njimi niso užili. Eden takšnih je bil tudi legendarni komandant Stane. Letos se spominjamo 75. obletnice tragične smrti heroja Staneta. Prav danes, ko mineva 70 let od prekopa njegovih posmrtnih ostankov nedaleč od tod, pa se bomo Staneta spomnili z najvišjimi vojaškimi častmi. To si tudi zasluži, saj je bil eden izmed poveljnikov Glavnega štaba NOV in Partizanskih odredov Slovenije, tragično pa je umrl 7. novembra 1944. Ne bom ponavljal Stanetove življenjske poti. Rad bi poudaril, da so v zgodovini obstajali ljudje, ki so stopili iz povprečja in naredili vse, kar so lahko, za naš narod, za nas, ki danes živimo svobodno. Ne samo da so dali svoje življenje, temveč so z znanjem in neutrudno voljo delovali v NOB.

Delovali so v času, ko je bilo pri nas najhujše in ko ni bilo mogoče odlašati. Odločitve je bilo treba sprejeti premišljeno in naglo. Borce je bilo treba motivirati, četudi je bilo brezizhodno. Ključne za uspeh partizanov so bile vrednote. Teh nam danes primanjkuje, teh zdravorazumskih vrednot, ki so odlikovale borce narodnoosvobodilne vojske. Brez tovarštva, solidarnosti, upornega duha in bojevitosti ne bi bilo zmage nad fašizmom in nacizmom. Zato, dragi tovariši, vzemimo si za zgled naše borce, kako smo lahko povezani, kako smo lahko boljši in kako moramo vztrajati v boju za lepši jutri. Pa naj bo to doma, v službi, v krajevni skupnosti, kjerkoli. Od nas je odvisno, kako bomo spomin in vrednote NOB prenašali na mlajše rodove.«

ZLOČINI OKUPATORJEV

Preprosti ljudje dojeli vlogo in pomen odpora

75. obletnica požiga vasi Jamnik

Ob 75. obletnici požiga vasi Jamnik in v čast 37 žrtvam iz Jamnika, Podblice, Nemilj, Njivice in Rovt so organizatorji KO ZB NOB Besnica - Podblica, ZB NOB Kranj, KS Podblica, Podružnična šola Podblica in KD Jože Papler pri osrednjem spomeniku NOB na Jamniku pripravili spominsko slovesnost.

V kulturnem delu prireditve so pod vodstvom učiteljice Anice Kordež, ki je prireditve tudi vodila, recitali pesmi marljivi učenci podružničnih šol Podblica in Besnica. Da je na Jamniku zadonela partizanska pesem, so poskrbeli pevci MPZ Kokrški odred iz Preddvora. Program je s svojimi recitacijami obogatil Rudi Zevnik iz KD Simon Jenko v Mavčičah.

Dobrodošlico je 150 navzočim izrekel predsednik KO ZB NOB Besnica - Podblica Franci Hrastnik. Še posebno toplo je pozdravil prisotne udeležence iz organizacij – članic ZB NOB Kranj ter sosednjih krajevnih in občinskih organizacij iz Škofje Loke, Dražgoš, Srednje Dobrave, Lancovega, Radovljice in Bleda. Prisotne je

Franc Sever – Franta in avtorica prispevka dr. Cvetka Hedžet Toth.

pozdravil tudi Andraž Potočnik, predsednik Krajevne skupnosti Podblica.

Slavnostni govornik je bil dr. Bojan Potočnik, ki je v govoru orisal potek dogodkov v drugi svetovni vojni

na Jamniku, ko je vsa vas živela za osvobodilno gibanje, katerega jedro je bilo na Jelovici. Okupator je s pomočjo svojih hlapcev 27. februarja 1944 vas Jamnik maščevalno pož-

gal. Ko se je govornik dotaknil aktualnih dogodkov, je kategorično zatr-dil: »Ko danes politika na neverodostojnih, celo ponarejenih dejstvih iz preteklosti znova zasaja sovraštvo

med mlade generacije, je prav, da nenehno opozarjamo na ta popolni nesmisel. Zato je treba tudi danes biti pozoren na poskuse lažnega in senzacionalističnega nastopanja, kot je bil ob proslavi Italijanov v Bazovici.« Svoj govor je končal z mislimi: »Vas Jamnik je svetel vzor slovnosti in plemenitosti, ki so jo prebivalci izkazali v času narodnoosvobodilne borbe. Preprosti ljudje so dojeli in razumeli pomen in vlogo odpora in upora proti okupatorju. Brez njih in njim podobnih po vsej Sloveniji, ne bi bilo zmage nad nacizmom in fašizmom – brez njih danes zagotovo ne bi bilo tako, kot je. Zato ne pozabimo tega, kar je bilo in se je zgodilo tukaj na Jamniku pred 75 leti.«

V sklepnem nagovoru se je Franci Hrastnik zahvalil vsem sodelujočim in prisotnim. Poudaril je pomen skrbništva nad partizanskimi spominskimi obeležji in navedel številne napore, ki jih ta krajevna organizacija vlaga v ohranjanje kulturne dediščine iz obdobja NOB.

Lado Nikšič, foto: Jože Bešter

IMELI SMO LJUDI

**Anica Božič -
Urška**
(1914–2019)

16. maja letos smo se na koprskem pokopališču poslovili od Anice Božič - Urške, udeleženke narodnoosvobodilnega boja od leta 1941, aktivistke v južnoprimorskem okrožju in povojne učiteljice, ki je dočakala visokih 105 let starosti.

Rodila se je v delavski družini v Trstu 12. avgusta 1914. Že leta 1919 se je družina preselila v Celje, kjer je Anica poleg osnovne šole končala še štiri razrede meščanske šole. Napad na Jugoslavijo aprila leta 1941 je doživela pri bratu v Boki Kotorški, ko so Italijani oba najprej zaprli, nato pa izgnali. Odšla sta k sorodnikom v Trst in se tam vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Decembra leta 1941 sta bila z bratom spet aretirana in zaprta v tržaških zaporih vse do kapitulacije Italije. Ko je Anica prišla iz zapora, se je zaradi varnosti preselila k drugemu bratu, duhovniku Božidarju Božiču, v Knežak. Tam je mesec dni

poučevala v partizanski šoli, ki jo je vodil njen brat. Decembra leta 1943 je bila postavljena za prosvetno referentko v pivškem okrožju. Od maja do julija 1944 je bila v partijski šoli v Kočevskem rogu. Po vrnitvi je bila avgusta 1944 imenovana za prosvetno referentko pri Okrožnem odboru Osvobodilne fronte za južnoprimorsko okrožje in to nalogo je opravljala do konca vojne.

Po vojni se je izšolala za učiteljico in poučevala na šolah v Ilirski Bistrici, Izoli, Strunjanu, Semedeli in Kopru.

Po upokojitvi leta 1965 je svoje sile posvetila zgodovinskemu delu v okviru Domicilnega odbora aktivistov OF za južnoprimorsko okrožje, ki je imelo sedež v Kopru. Zbirala je razno gradivo, največ povezano s šolstvom, sodelovala pri pripravi srečanj partizanskih učiteljev na primorskem in južnoprimorskem območju ter pisala prispevke o razvoju šolstva in kulture v južnoprimorskem okrožju za glasilo Skupnosti partizanskih učiteljev Primorske »Čas, ki živi«.

Stanko Nikolić
(1930–2019)

17. aprila letos je v Vasi v občini Kostel, kjer je živel vsa svoja ustvarjalna leta kot podeželski zdravnik in hkrati močno vpet v širše delo družbene skupnosti, v 89. letu starosti umrl dr. Stanko Nikolić. Huda bolezen ga je izčrpavala od sredine februarja letos.

Rodil se je 13. oktobra 1930 v vasi pri Loznici v Srbiji kot prvi od štirih otrok v skromni kmečki družini. Ni imel lepega otroštva. Oče je odšel delat v tujino, mama pa mu je umrla pri osmih letih starosti. S sestrami je živel pri teti, ki je imela tudi sama veliko otrok. Že kot majhen fant je moral za preživetje delati na kmetiji in skrbeti za svoje tri sestre.

Med drugo svetovno vojno je bil partizanski kurir. Četniki so mu bili na sledi, zato je pobegnil v Beograd. V svoj rojstni kraj se ni nikoli več vrnil. Kot sirota je v Beogradu živel v dijaških domovih. Podnevi je delal različna fizična dela, ponoči pa se je učil, tako je končal srednjo šolo, gimnazijo in se pri 23 letih vpisal na medicinsko fakulteto. Kot študent se je vsako leto udeležil mladinskih delovnih brigad. Po končanem študiju je eno leto delal v manjšem kraju blizu Beograda. Pri starosti 32 let ga je oče, ki ga je vrsto let brezuspešno iskal, našel preko Rdečega križa. Šel ga je obiskat v Nemčijo in pri tem prvič spoznal Slovenijo. Nad njo je bil navdušen, in ko je dobil ponudbo za delo za dve leti, jo je takoj sprejel. V Slovenijo je prišel z družino leta 1964 in ostal vse življenje.

Kot zdravnik je delal na treh zdravstvenih postajah: v Osilnici, Fari in Banja Loki. Po velikosti je pokrival največji teren v Sloveniji, ki je segal od Kočevja do Delnic, skrbel je za približno pet tisoč pacientov, ki so bili narodnostno mešani (Slovenci, Hrvati). Vseskozi se je izobraževal. Kot eden prvih zdravnikov je vpisal specializacijo iz splošne medicine. Pozneje je vpisal še študij iz tradicionalne medicine in akupunkture v Zagrebu. Ob vsem delu zdravniška je našel še čas in energijo, da je organiziral obnovo in graditev cest, vodovodov in zdravstvenih postaj. Po upokojitvi je deloval v različnih društvih in pripomogel k prepoznavnosti kraja Kostel.

Bil je ustanovitelj in vodja Turistično-športnega društva Kostel, ki

je s paletu svojih dejavnosti zgled več kot 400 društvom v Sloveniji. V društvu, vanj je vključena skoraj polovica prebivalcev občine z nekaj več kot 600 dušami, deluje več sekcij, ki dajejo težo izobraževanju in pripravijo več kot 50 prireditev na leto. Med drugim je bil organizator in ustanovitelj blagovne znamke Kostelska rakija in glavni pobudnik za graditev obkolpskih cest ter z obsejnimi občinami nosilec obkolpskega in državnega sodelovanja z republiko Hrvaško.

Dr. Stanko Nikolić je bil dejavni član Občinske organizacije zveze borcev občine Kostel od leta 2010. Zavzemal se je za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in za obnovo spominskih obeležij. dr. Tatjana Furlani, hči **Pavel Majerle Kukin**, predsednik KOZB Poljanska dolina ob Kolpi

Ciril Kumar
(1929–2019)

Na idrijskem pokopališču smo se 15. marca zbrali, da postojimo na poslednji postaji zemeljskega potovanja spoštovanega Cirila Kumarja. Težko nam je, ko se poslavljamo od najbližjih, ko pa se poslavljamo od plemenitih ljudi, ki so v burnem ob-

dobju prejšnjega stoletja soustvarjali nove družbene in narodnostne temelje, je slovo še težje.

Ciril se je rodil v neprijaznem obdobju, v času, ko ni bilo svobodnega izražanja misli ter so tuji gospodarji vsiljevali svoj jezik in kulturo. V dušo so se mu zasejali občutki, da doživlja krivico in ponižanje. Ni čudno, da se je prav zaradi tega v njem rojeval upornik. Že nekaj dni pred razpadom fašistične Italije se je petnajstletni Ciril v Kanomlji udeležil ilegalnega sestanka, ki ga je pripravil politkomisar in organizator OF Franc Cezerman - Tesar. Po odhodu v partizane je bil Ciril tudi ranjen. Zdravil se je v partizanski bolnišnici Pavla, kjer mu je osebje te bolnišnice v zavetju krekovških gozdov reševalo življenje. Kumrovo družino je krutost vojne močno zaznamovala, starše in sestro so fašistične oblasti preganjale in poslale v zapore. Prihod svobode je imel grenak priokus, saj se oče in brat nista nikoli vrnila med kanomeljske bregove – očeta je vzelo trpljenje v taborišču, brata pa so pokosili streli.

Idrija je Cirilu postala drugi dom, tam je našel tudi zaposlitev. Tisti, ki so ga dobro poznali, lahko potrdijo, da prostega časa ni poznal. Kot član Zveze borcev in tudi kot član Društva vojnih invalidov Severne Primorske je sodeloval pri pripravi različnih spominskih slovesnosti, predvsem pa je vsako leto pripravil pohod po poteh prenosa ranjencev z Želina na Vojsko. Ciril je močno spoštoval in cenil delo partizanske zdravnice Pavle in drugih zdravstvenih delavcev. Prav zato se je skupaj z drugimi člani Društva vojnih invalidov severne Primorske v domačem okolju trudil ohraniti spoštljiv odnos do preteklosti. Od leta 1995 pa do svoje smrti je bil Ciril tudi predsednik sekcije Društva vojnih invalidov Idrija in član izvršnega odbora tega društva.

Za svoje zavzeto delovanje je Ciril prejel vrsto priznanj. Klub prijateljev SVPB Pavla in Franja mu je podelil spominsko priznanje. Zveza Društva vojaških vojnih invalidov Slovenije mu je podelila zlato plaketo, dobil pa je tudi zlato plaketo, ki mu jo je podelilo Društvo vojnih invalidov severne Primorske. Kot eden najstarejših pevcev okteta Primorske je za svoje udeleževanje prejel tudi zlato Gallusovo priznanje, na kar je bil zelo ponosen.

Aldo Carli, združenje ZB za vrednote NOB Idrija - Cerkno

**Vesna Kos
Bleiweis**
(1944–2019)

V dneh, ko smo zaznamovali obletnico osvoboditve in konca druge svetovne vojne, smo se v Ljubljani poslovili od Vesne Bleiweis, upokojene novinarki in dolgoletne predsednice Skupnosti Gubčeve brigade.

Vesna se je rodila septembra leta 1944 v partizanski bolnici Spodnji Hrastnik v Kočevskem rogu mami Milici, s partizanskim imenom Breda, borki v Gubčevi brigadi, poznejši nosilki partizanske spomene. Rodila se je dobesedno pod smreko, kot je sama pogosto s smehom odgovorila na vprašanje o kraju rojstva. Svojega očeta, mladega medicina Milenka Kosa, ni nikoli spoznala, saj je bil le pet dni pred njenim rojstvom nekje na Dolenjskem ranjen, ko je kot sanitejec pomagal ranjenemu soborcu. Ob tem je bil izdan in kruto so ga umorile roke domačih izdajalcev. Spomin na svoje starše je Vesna ohranjala z delovanjem v skupnosti Gubčeve

brigade, zadnja leta tudi kot njena predsednica, in v ljubljanski borčevski organizaciji.

Študirala je pravo, a jo je pot peljala v novinarske vrste in je več kot dvajset let urejala interno glasilo podjetja Mercator. S svojimi številnimi članki je pripomogla k boljši obveščenosti zaposlenih o dogajanju v podjetju in h komuniciranju med upravo in zaposlenimi. Dosledno je zagovarjala načela novinarske etike in spoštovanje novinarskega kodeksa tudi pri delu novinarjev v internih glasilih, najprej v organizacijah združenega dela, potem pa v gospodarskih in drugih družbah. Vsa leta svojega novinarskega dela je bila aktivna članica Aktiva novinarjev v podjetjih, ki je bil septembra 1995 v Lizboni kot enakopravni član sprejet v Evropsko federacijo urednikov podjetniških časopisov FEIEA. S svojimi pogledi in razpravami je tudi na evropski ravni ogromno prispevala k prepoznavnosti Slovenije, našega gospodarstva in k prepoznavnosti takratnega slovenskega pristopa k razvoju internega komuniciranja. Za svoje novinarsko delo pri Časopisu Mercator je prejela več priznanj in nagrad, med drugim novinarsko nagrado consortium veritatis 1999 v kategoriji za dosežke novinarjev v glasilih lokalnih skupnosti, gospodarskih in drugih družbah, zavodih in organizacijah. Kar trikrat pa je prejela nagrado zlato pero, ki jo je podeljeval Aktiv novinarjev v podjetjih. Evropska federacija urednikov podjetniških časopisov FEIEA ji je leta 1999 podelila veliko častno priznanje za prispevek k razvoju internega komuni-

ciranja, leta 1996 pa je iz Billunda domov prinesla prvo nagrado za najboljšo letno poročilo v Evropi, saj je v Mercatorju veljalo, da ima urednica časopisa pomembno uredniško vlogo tudi pri pripravi letnega poročila. Kmalu po upokojitvi je prevzela vajeti aktiva upokojenih novinarjev in predano skrbela za njihova družjenja in izlete, kar je iz rok izpustila šele, ko jo je napadla bolezen. Kot zaprisežena smučarka je bila Vesna zelo dejavna tudi v Društvu novinarjev športnikov Slovenije. Pomembno sled pa je pustila tudi v ljubljanski mestni politiki kot dolgoletna predsednica Četrtna skupnosti Šiška in zavzeta članica borčevske organizacije.

Meta Verbič

Vezenina

*Vsa razkosana,
v prah poteptana
čudežna vezenina!
Naskrivaj jo poberem,
jo s solzami operem,
skrbno jo zavijem,
si v nedra jo skrijem,
ob njej se grejem,
se jočem, smejem,
jo božam, se tešim,
da v bodočnost jo rešim:
o moja domovina!*

Oton Župančič

(Pesem je nastala 16. 5. 1944 v Ljubljani. Vir: Slovensko pesništvo upora (ur. Boris Paternu), tretja knjiga, str.576. Novo mesto: Dolenjska založba.) 11. junija 2019 je minilo sedemdeset let od smrti pesnika Otona Župančiča.

Brez misli

*Gozdna pot z leve smreke,
z desne bori,
skrivnosten mir naokoli,
le v daljavi šum reke;
v vetru se borove veje
neslišno priklanjajo,
šopi trave med kamni sanjajo
in srce se mi smeje.*

Drago Makuc

(borec v Levstikovi brigadi,
1944-1945)

**SVOBODNA
B E S E D A** je glasilo ZB za vrednote
NOB Slovenije za domoljubna, socialna,
gospodarska, politična, zgodovinska in
kulturna vprašanja doma
in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izbiralnišč: ZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Tit Kunšek, predsednik
Izbiralniški odbor: dr. Maza Jagan, Božo Kovač,
Mirja Mersal, Franc Štibernik
Daljšavniki urednik: Jurež Alič
telefon: 041 684 322
elektronski naslov:
svobodna.beseda@gmail.com
izdatniški pregled: Mirjan Farfan Lapanja

Naslov uredništva in naročnik:
ZB za vrednote NOB Slovenije,
Eripičevjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434 44 45, fax: (01) 434 41 57
nanos: jurez@zb-nob.si

DOGODKI PO SVETU

Nikoli več številka, vedno le človek

5. maja 1945 je bilo osvobojeno koncentracijsko taborišče Mauthausen in letošnja komemoracija se je prekrivala z dnevom osvoboditve pred 74 leti. Več kot 9000 udeležencev iz različnih držav se je zbralo na spominski slovesnosti, ki je potekala pod geslom »Nikoli več številka. Vedno le človek«.

Več kot 90 odstotkov taboriščnikov v Mauthausnu in podružnicah ni bilo nemškega ali avstrijskega rodu, zato se ob dnevi spomina še posebej poudarja mednarodni pomen spominjanja na to koncentracijsko taborišče. Slovenska delegacija taboriščnega odbora Mauthausen se je že 3. maja udeležila sestanka Mednarodnega odbora KL Mauthausen, kjer so določili nove smerice za leto 2019/20 in prednostne naloge. Ena izmed najpomembnejših je tudi priprava mednarodnega projekta Via Memoria Mauthausen, ki bo predstavila vsa zunanja taborišča skupaj z matičnim taboriščem.

Pri slovenski spominski plošči v taborišču Gusen je delegacija ZZZ NOB Slovenije 4. maja položila venec, nato pa so po popoldanski mednarodni komemoraciji skupaj z veleposlanico na Dunaju mag. Ksenijo Škrilec položili še cvetje. Naslednji dan so se z veleposlanico in vojaškim atašejem polkovnikom Milanom Kranjcem ter predstavniki mednarodnih taboriščnih odborov in veleposlaništev udeležili simboličnega vzpona po 186 stopnicah iz kamnoloma Wienergraben k taborišču. Zadnji dve leti so te – domnevno zaradi varnosti – zaprte, zato je imel ta dogodek še poseben pomen. K slovenskemu spomeniku v Mauthausnu je predstavnica v CIM dr. Monika Kokalj Kočevar skupaj z mag. Ksenijo Škrilec položila venec, nato pa je sodelovala na spominski slovesnosti na zbornem mestu pri obnovitvi prisege, ki so jo dali nekdanji taboriščniki ob odhodu iz taborišča leta 1945. Ob tej priložnosti je dr. Kokalj Kočevarjeva v imenu slovenskega taboriščnega odbora prebrala govor, ki ga je pripravil nekdanji taboriščnik in predsednik taboriščnega odbora Mauthausen Dušan Stefančič, ta se komemoracije letos žal ni mogel udeležiti. Naša delegacija je v okolici Mauthausna poleg taborišča Gusen I in Gusen II evidentirala tudi druga zunanja taborišča, kjer naj bi bili Slovenci: Lenzing, Bachmanning, Vocklabruck, Amstatten, St. Valentin in Perg.

Dr. Monika Kokalj Kočevar, muzejska svetnica

Simbolični vzpon po 186 stopnicah smrti iz kamnoloma Wienergraben k taborišču (Foto: Aleksandra Elenovski)

Obiskali smo koncentracijsko taborišče Ravensbrück

Sredi aprila smo se člani Skupnosti internirancev Dachau, pridružili pa so se nam tudi člani Društva ukrajenih otrok, izgnanci in potomci taboriščnic iz Ravensbrücka, udeležili strokovne ekskurzije v Berlin, Potsdam in nekdanje koncentracijsko taborišče Ravensbrück. V letih od 1933 do 1945 je bilo v okolici Berlina približno tisoč delovnih taborišč, v katerih je bilo zaprtih in od prisilnega dela na smrt izčrpanih več sto tisoč ljudi iz vse Evrope. Eno teh taborišč je bil tudi Ravensbrück. V njem so trpele predvsem ženske, ki so jih pobijale, mučile, zaničevale, poniževale prav tako tako ženske. Tu so bile paznice bolj »pasje« od samih nemških ovčarjev.

Taborišče je bilo postavljeno v bližini idiličnega kraja Havel, poleg jezera, v katerem leži veliko pepela iz bližnjih krematorijev. Zgodovina tega kraja je težko breme za današnje prebivalstvo. Naš obisk je bil namenjen poklonu žrtvam tega krutega kraja. Položili smo cvetje pod visoko žalostno skulpturo ženske, ki v naročju drži drugo žensko in obtožujoče gleda v smeri počitniškega mesta, češ, kaj ne vidite, kaj se tu dogaja. Poklonili smo se tudi ob spominskem zidu narodov ter prav tako prižgali svečke in položili venec. Ob vsem vide-nem in slišnem nismo mogli ostati ravnodušni. Prepričana sem, da je marsikomu ledenela kri v žilah, ko smo si ogledali še tamkajšnji muzej.

V Berlinu smo si ogledali nekaj znamenitosti mesta, posebno pozornost pa sta pritegnila spomenik, ki je posvečen vsem žrtvam holokavsta, in muzej pod njim. V tem muzeju so predstavljene tudi slovenske taboriščnice, pa tudi krvniki slovenskega rodu.

Besedilo in foto: Vesna Dobre

Obisk v tržaški Rižarni

Postojnski borci in občina Postojna so se v dneh praznovanja občinskega praznika (23. april) spomnili tudi na 22. april 1944, ko je v polni menzi vojakov in častnikov v Trstu eksplodirala bomba v torbi, ki sta jo pod mizo pustila dva partizana azerbajdžanskega rodu, Mehti Husein Zade (Mihajlo) in Mirdamat Seidov (Ivan Ruski), sovjetska zapornika Wehrmachta, ki sta za slovensko Osvobodilno fronto delovala kot saboterja. V atentatu je bilo ubitih pet nemških vojakov.

Nacistični odziv je bil takojšen. V noči na 23. april 1944 so iz zapora Coroneo in Jezuitskega zapora v Trstu odpeljali 52 talcev civilistov, slovenskih, italijanskih in hrvaških

partizanov ter političnih zapornikov. Hitro vojaško sodišče jih je obsodilo na smrt, sodba pa je bila izvršena takoj. Prisilili so jih, da so izstopili iz tovornjaka, pospremili so jih v stavbo v ulici Ghega, kjer je danes glasbeni konservatorij in jih drugega za drugim obesili, nekatere na stopniščne ograje, druge pa na okna. Tako so jih dva dni pustili na ogled v opozorilo prebivalstvu. Ker je bilo med 52 talci obešenih največ naših rojakov, kar štirinajst s postojnskega območja, je Občina Postojna skupaj z Združenjem borcev za vrednote NOB

Postojna izvedla obisk ulice Ghega. V spomin na pobite talce so pripravil kratek kulturni program, v katerem so nastopili učenci Glasbene šole Postojna, recitatorka Ana Horvat ter pevca Irena Rep in Rafael Zorko. Pozdravna nagovora sta imela Andrej Berginc, podžupan Občine Postojna, in predsednik zveze italijanskih partizanov. Postojnska občinska delegacija je obiskala tudi pokopališče sv. Ane v Trstu, kjer so pokopani naši rojaki, in Rižarno, podružnico koncentracijskega taborišča Auschwitz, kjer se jim je pridružila Dunja Nanut, predsednica deportirancev v Trstu.

Besedilo in foto: Katja Vuga

Spomin na konec druge svetovne vojne

Začasni odpravnik poslov na slovenskem veleposlaništvu v Berlinu Aleš Marčič se je 25. aprila udeležil spominske slovesnosti v spomin na konec druge svetovne vojne, ki je potekala v kraju Torgau ob reki Labi (nemško Elbi). Ob tej priložnosti je položil venec k spomeniku v spomin na vse žrtve te vojne. Slovesnost je bila organizirana v spomin na srečanje sovjetskih in ameriških čet na mostu čez Labo pri kraju Torgau. S srečanjem na Labi so zavezniki prerezali Nemčijo na pol in s tem ostankom nemške vojske prizadejali usoden

udarec ter simbolično naznanili konec druge svetovne vojne.

Vir: Slovensko veleposlaništvo v Berlinu, foto: SB

75. obletnica osvoboditve Sevastopola

Na Krimu v Sevastopolu sta 26. in 27. aprila 2019 potekali slovesnost in mednarodna konferenca ob 75. obletnici osvoboditve Krima in Sevastopola, ki sta se je udeležili tudi članici predsedstva ZZZ NOB Slovenije Tilka Bogovič in Branka Kastelic.

Leta 1944 je potekala ena najbolj znanih bitk druge svetovne vojne, in sicer bitka za Krim in osvoboditev Sevastopola, kjer je padlo nekaj manj kot 100.000 vojakov, od tega približno 60.000 nemških ter več kot 30.000 sovjetskih, prav toliko pa je bilo ranjenih. Bitko Rusi imenujejo drugi Stalingrad. Operacijo, ki je trajala od 8. aprila 1944 do 12. maja 1944, smo zaznamovali s spominsko slovesnostjo in polaganjem vencev k večnemu ognju na ploščadi Nakimova v Sevastopolu – mestu heroju. Spominska slovesnost je potekala ob igranju himne in mimohodu častne straže črnomorske mornarice ter ob prisotnosti številnih veteranov in lokalnih nosilcev oblasti. Slovesnosti je v Domu oficirjev Črnomorske flote v Sevastopolu sledila mednarodna konferenca veteranskih organizacij in protifašistov iz evropskih držav in nekdanjih sovjetskih republik, tudi iz držav nekdanje Jugoslavije, Slovenije, Madžarske, Avstrije in Bolgarije. Konferenco je s pozdravnim govorom odprl predsednik Ruske zveze veteranov, general armade M. A. Mojsjev. Na mednarodni konferenci je bilo prebrano tudi pozdravno pismo predsednika Ruske federacije V. Putina. Nekaj besed o vojni operaciji je spregovoril 98-letni veteran Črnomorske flote, ki je še živa pričča dogodkov iz časa legendarne bitke za osvoboditev Sevastopola v letu 1944.

Udeležence konferencie so predstavniki ruskega vojaškega vrha, predvsem iz vrst Črnomorske flote, sicer udarne moči ruske vojske, ki je na Sevastopolu že več kot 250 let, povabili na ogled ruske bojne križarke Moskva in druge črnomorske vojne flote. V memorialnem kompleksu Sapun Gora smo padlim herojem bitke v Sevastopolu med drugo svetovno vojno v spomin položili venec.

Branka Kastelic

VABILA

Vabilo v Lehen na Pohorju

Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Podvelka vabi na proslavo v spomin Prve pohorske čete, ki bo 27. julija 2019 ob 11. uri pri pomniku ob Urbančevi koči v Lehnu na Pohorju v občini Podvelka.

Slavnostni govornik bo častni občan Občine Podvelka Borut Končnik, podpredsednik KO borcev za vrednote NOB Podvelka, uvodna govornica pa bo predsednica KO borcev za vrednote NOB Podvelka Slavica Pečovnik Urh. Prisotnim bo spregovoril tudi župan Občine Podvelka ing. Anton Kovšec. Delegacije naprošamo za udeležbo praporščakov. Slovesnost bomo zaključili s tovariškim druženjem in ob topli malici s požirkom pijače.

Prireditelji in sodelujoči: ZB za vrednote NOB Radlje ob Dravi, Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Podvelka, Občina Podvelka, Vaši svet Lehen na Pohorju, Kulturno umetniško društvo Lehen na Pohorju, Umetniško društvo VILA, Osnovna šola Brezno – Podvelka, recitatorji in gostujoči pevski zbori.

Spominski pohod na Triglav

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica in odbor veteranskih organizacij – Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Zveze policijskih veteranskih društev Sever in Zveze Slovenskih častnikov – organizirajo 12. in 13. julija 2019 34. jubilejni spominski pohod na Triglav. Na pot se bo krenilo v petek, 12. julija 2019 ob 6. uri z Rudnega polja. Zaključna prireditev s kulturnim programom bo v soboto, 13. julija 2019 ob 13. uri na Rudnem polju – Pokljuka. Slavnostni govornik bo Patrik Zulian, predsednik ANP-VZPI Doberdob. **Organizacijski odbor spominskega pohoda na Triglav**

Padlim borcem Poključke čete

Prijazno vas vabimo na vsakoletno spominsko svečanost pri spomeniku padlim borcem Poključke čete pod Lipanco na Pokljuki. Prireditev bo v soboto, 6. julija 2019 ob 11. uri. Po govoru predsednika KO ZBZV NOB Bled Milana Rejca bo kratek kulturni program. Veselimo se našega tovariškega srečanja in druženja po svečanosti.

Tovariško srečanje v Mariboru

Sedmo tovariško srečanje članov ZB za vrednote NOB Maribor bo v soboto, 29. junija 2019, od 11. ure dalje in sicer v mestni četrti Magdalena na dvorišču (zelenica z odrom) KUD Angel Besednjak v Gorkega ulici. Postavljen bo šotor, pod njim pa mize in klopi.

Srečanje je namenjeno druženju članov organizacije, negovanju vrednot, povezovanju vodstva organizacije in članov v KO, spominjanju na nekdanji državni praznik 4. julij Dan borca in zaključku polletnega delovanja organizacije pred letnimi dopusti.

Prisotne bo nagovoril predsednik dr. Marjan Žnidarič, govornik bo tudi Matic Matjašič, član Mestnega sveta mariborske občine in član ZB. Nastopili bodo Moški pevski zbor KUD France Marolt Malečnik, Trobilni ansambel Brass Band Slovenija, na harmoniko bo igrala Špela Pokeržni.

Cvetana Golob

Nosil bom rdečo zvezdo

Svetlana Makarovič vas s PPZ Pinko Tomažič, Kraškimi ovčarji + Ovcami, Polono Vetrih, Aphro Tesla, Maida Džinič, Višnja Fičor, Nino Valič, Martino Feri, Darkom Nikolovskim, Primožem Siterjem, Ivanom

Rupnikom, Ivanom Peterneljem, Tomažem Miheličem Marleno, Mihom Bezeljakom, Andrejem Rozmanom Rožo, Jožijem Šalejem, Ninom DeGlerio, Blažem Celarcem, Jeleno Ždrale in Andrejem Pandolfom prijazno vabi v četrtek, 4. julija 2019, ob 20. uri na Kongresni trg v Ljubljani na že tradicionalni koncert »Nosil bom rdečo zvezdo«. Režiser koncerta je Tin Grabnar.

Tudi tokrat se bo skozi večer vila poezija, prežeta z vrednotami, katerih simbol je rdeča zvezda. Ta je simbol svobode, upora proti zlu in človeškemu sovraštvu proti človeku.

Ambasada Svetlane Makarovič – GT22, Maribor

Tovariško srečanje na Križni Gori

V soboto, 6. julija 2019, ob 11. uri pri Loški koči na Križni Gori nad Škofjo Loko pripravljamo tovariško srečanje ob dnevu

borca (4. julij). Kulturni program bo oblikovala Vesna Harej, slavnostni govornik pa bo Vlado Gantar.

Slovesnost v Dolenji vasi

V soboto, 20. julija 2019, ob 11. uri bo pri Plečnikovem spomeniku talcev v Dolenji vasi potekala slovesnost ob 76. obletnici ustanovitve Prešernove brigade, spomina na slovenski odpor in žrtve okupatorja pod geslom Pomni dolina. Pozdravni nagovor bo imel župan mag. Anton Luznar, slavnostna govornica bo Dora Osterman, v kulturnem programu pa bodo nastopili KUD France Koblar, MePZ Domel, učenci osnovne šole in Harmonikarski orkester Železniki.

Ana Demšar

Tradicionalno srečanje na Vrheh

V počastitev 78. obletnice ustanovitve Prve trboveljske partizanske čete vabimo na tradicionalno srečanje borcev s prijatelji na Vrheh, ki bo v soboto, 13. julija ob 11. uri pri brunarici na Vrheh.

Po kulturnem programu bo tovariško srečanje! Prijazno vas vabimo, pridite na Vrhe, da bomo skupaj obudili spomine na dogodke, ki nas močno vežejo in združujejo.

Marija Govejšek, predsednica

Spominsko srečanje pri Dragi

Občina Loški Potok, KO ZB Draga in Združenje borce za vrednote NOB Kočevje

ob obletnici italijanske ofenzive, padlih borcev in žrtvam fašizma ter požigu vasi Stari kot, Novi kot vabijo na spominsko slovesnost s pestrim kulturnim programom. Slavnostni govornik bo Miha Kordiš, poslanec v DZRS. Prireditev bo v soboto, 13. julija 2019, ob 11. uri. Slovesnost bo potekala pri spomeniku žrtvam Dragarske doline v neposredni bližini znamenite starodavne cerkvice ob cesti Loški Potok - Draga.

Jože Oberstar

Pridite na Taborsko steno

Vabljeni na tradicionalno spominsko slovesnost ob obletnici bojev pri Taborski steni pri Kočevski Reki. Prireditev bo v soboto, 6. julija 2019, ob 11. uri in bo potekala na novem prireditvenem prostoru z bogatim kulturnim programom. Slavnostni govornik bo Dejan Židan, predsednik Državnega zbora RS.

Vljudno vabimo vse, ki bi želeli videti znamenito steno, kjer so bojevali partizani neenak boj z italijanskimi okupatorjem. V spomin na to bitko, na delu gozda med drevesi, že leta raste iz pobranih kamnov in kamenčkov s poti k jami kamnita piramida. Posvečena je padlima Jakcu in Vinku.

Ob 9.30 bo polaganje venca ob spomeniku padlih v Kočevski Reki s krajšim kulturnim programom.

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje

Občine Zgornje Savinjske doline
in
sodelujoča Združenja borcev za vrednote NOB
Zgornje Savinjske doline, Celja, Kamnika,
Trbovelj in Žalca

VABIJO

na spominsko slovesnost ob

74. obletnici legendarnega preboja
iz sovražnikovega obroča na Menini planini
in 75. obletnici osvoboditve Zgornje Savinjske doline.

Prireditev bo
v soboto, 6. julija 2019,
ob 11. uri pri Planinskem domu na Menini planini

Slavnostni govornik bo
gospod **Marjan Šarec**,
predsednik Vlade Republike Slovenije

ELEKTRIČNA KOLESNA**Izberete lahko:**

- > Električno kolo za trekking ali vožnjo po mestu
- > Gorsko kolo
- > Predelamo tudi vaše kolo

ZA KUPCE
ENERGIJE PLUS NA

DO 12
OBROKOV

Več informacij o ponudbi najdete na:

- spletni strani www.energijaplus.si (zavihek Ostala ponudba),
- vseh prodajnih mestih Energije plus,
- elektronski pošti info@energijaplus.si,
- QR kodi.

PREJELI SMO

Dom na Vaneči

V aprilski številki Svobodna beseda je bila objavljena vest iz Puconec, da je Domoljubno krajevno društvo Puconci izdalo zgibanko, s katero predstavlja številne dejavnosti, ki so jih člani izpeljali v letu 2018. Na prvi strani izstopa fotografija z zapisom pod njo: Eden od pomurskih simbolov NOB na Vaneči morda v prihodnosti Dom domoljubja.

Prispevek ni podpisan, gre pa za provokacijo proti Združenju borcev za vrednoto NOB Murska Sobota.

Da bom kratek in jase. V Puconcih smo imeli krajevno organizacijo ZB. Njen predsednik Jože Časar je, potem ko si je izbral zlato plaketo za delo, nabavil nov prapor in organizacijo preimenoval v Domoljubno krajevno društvo Puconci. Kakšen značaj in kakšen spletkar je: resni člani niso hoteli biti člani v KO Puconci in so se včlanili v KO Bodonci. S praporom in podobno Doma spomina NOV na Vaneči je tkal razna prijateljstva po Sloveniji in na Hrvaškem ter prirejal proslave in srečanja, prejšnje leto celo pri Domu. V propagandne namene uporablja slike, na katerih je bil ob Domu, ko je bil še predsednik KO ZB Puconci, in s tem prepričuje svoje člane, da je njegovo društvo sestavni del republiškega združenja borcev. Vse zgibanke, ki jih izdaja, in simboli na rokavih zastavonoše predstavljajo Dom na Vaneči. Lani so na isti dan, kot smo praznovali 70 let Zveze borcev v Ljubljani, brez našega soglasja pripravili proslavo na Vaneči in po lokalnem radiu vnašali zmedo med naše članstvo. Zmeda je bila toliko večja, še večje pa je bilo ogorčenje, da bo govornik general Steiner. Vsi borci so bili prepričani, da je njegovo mesto ta dan v Ljubljani. S tem dejanjem je Jože Časar pokazal resničen odnos zveze častnikov do borčevske organizacije. Vsi govorniki na njegovih proslavah žalijo čustva vsem, ki smo bili priče njegovemu spletkarjenju in ukinjanju KO ZB Puconci.

**Evgen Emri, predsednik
ZB NOB Murska Sobota**

Poziv poslanca
Horvatha

V časopisu Večer smo 15. maja 2019 zasledili članek novinarke Urške Mlinarič z naslovom »Pred proslavo v Prekmurju: Presenetljiva elektronska pošta poslanca Horvatha«. Iz vsebine izhaja, da je poslanec Državnega zbora Republike Slovenije madžarske narodne skupnosti Ferenc Horvath Območno enoto Zavoda za šolstvo Murska Sobota in njeno predstojnico Ireno Kumer pozval, da otroci madžarske narodnosti na načrtovanih prireditvah ob stoti obletnici združitve Prekmurja z matično domovino ne sodelujejo. Območna enota Zavoda RS za šolstvo Murska

Sobota je vse vzgojno-izobraževalne ustanove, vključno z dvojezičnimi, pozvala k sodelovanju otrok in mladine na natečaju na temo 100. obletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom. Tematska ustvarjalnost otrok in mladine bi bila predstavljena 6. junija na sklepni prireditvi Festivala ustvarjalnosti in inovativnosti v murkosoboškem mestnem parku. Po navedbah časopisa je poslanec Horvath predstojnico enote Ireno Kumer pozval k izključitvi otrok madžarske narodnosti z omejenega natečaja s pojasnilom, da za pripadnike madžarske narodnosti praznovanje obletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom ni praznik, hkrati pa ima kot prekmurski Madžar iz otroštva neprijetne izkušnje, ki izhajajo prav iz njegove narodnostne pripadnosti.

Domoljubne in veteranske organizacije tovrstni poziv in razlago stališč poslanca Horvatha razumemo kot pritisk na javni šolski sistem ter vse otroke, učitelje in ravnatelje dvojezičnih osnovnih šol v Prekmurju. Menimo tudi, da poziv škodi odnosom med madžarsko narodno skupnostjo in slovenskim prebivalstvom Prekmurja, zato ga iz tega vzroka ocenjujemo kot neprimerne.

Na vseh praznovanjih praznika združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom do zdaj ni bilo nikoli zaslediti nobene triumfalnosti in izključevanja. Nasprotno, vedno in povsod so bili poudarjeni predvsem medsebojna toleranca, razumevanje in stoletno sobivanje pripadnic in pripadnikov različnih narodnosti in ver, živečih v Prekmurju: Slovencev, Madžarov, Judov, Romov in Nemcev, pripadnikov katoliške, protestantske in judovske veroizpovedi.

Slovenska ustava in zakonodaja vsem pripadnikom narodnostnih manjšin zagotavlja njihove pravice, Slovenija in njeni organi oblasti jih tudi dosledno spoštujejo in izvajajo. V Prekmurju ni bilo nikoli zaslediti sistematičnih kršitev teh pravic. Poslanec madžarske narodne skupnosti Horvath sam spodbuja ločevanje otrok na narodnostni osnovi in po našem mnenju s tem povzroča nepotrebno škodo prav pripadnikom madžarske narodnosti, predvsem pa mladini. Še več, vsakršno pozivanje k ločevanju (še najmanj pa otrok!) na narodnostni, verski ali drugi osnovi prav tako ne vzdrži resne pravne presoje.

Čas ločevanja, zavračanja, delitev in železnih zaves je v današnji Evropi stvar preteklosti, zato poziv Horvatha deluje protievropsko in izključevalno ter v svojem bistvu kliče k zgodovinskemu revizionizmu. Vsi pripadniki manjšin so tudi slovenski državljani, zato je od njih pričakovati lojalnost matični slovenski državi. Prav ta njihova lojalnost in medsebojna povezanost s slovenskim narodom sta bili nedvoumno izkazani v času vojne za Slovenijo. Ne gre prezreti, da so tudi na dvojezičnih območjih ob množični podpori celotnega pre-

bivalstva, prostovoljcev in drugih civilnih struktur v vrstah Teritorialne obrambe in takratne milice skupaj s svojimi sodržavljeni slovenske narodnosti z orožjem v roki sodelovali tudi pripadniki madžarske narodne skupnosti in s tem dali svoj prispevek k slovenski državnosti.

Slovenija je naš skupni dom in za tako Slovenijo, kjer domujeta sožitje in razumevanje med njenim prebivalstvom si bomo prizadevali še naprej!

Marjan Farič, MA

Predsednik Prekmurskega društva general Maister Murska Sobota, predsedujoči Koordinacije DVOP

Ustanovitev
regijske koordinacije

Na slovesnosti v Mestni hiši v Ljutomeru so predstavniki domoljubnih in veteranskih organizacij iz celotnega Pomurja podpisali sporazum o ustanovitvi regijske Koordinacije domoljubnih in veteranskih organizacij Pomurja (KoDVOP). Slovesnega podpisa tega pomembnega dokumenta so se poleg gostitelja Nika Miholiča, podžupana občine Ljutomer, udeležili tudi drugi visoki gostje, predstavniki in predstavnice republiških zvez, pod okriljem katerih delujejo te organizacije, odbori, društva in združenja iz pomurske regije.

Sporazum, ki je zasnovan po zgledu sporazuma o sodelovanju in koordinaciji domoljubnih in veteranskih organizacij na državni ravni (KoDVOS), ureja sodelovanje pomurskih organizacij: Policijskega veteranskega društva Sever za Pomurje s pododbori, Pokrajinskega odbora Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinskega sveta Zveze borcev za vrednote NOB, ki ga sestavlja Zdrženja borcev za vrednote NOB Murska Sobota, Lendava, Ljutomer in Gornja Radgona, društva »General Maister« v Pomurju, Društva vojnih invalidov Pomurja in Domoljubnega krajevnega združenja Puconci.

Uvodni nagovor je na slovesnosti imel Niko Miholič, podžupan Občine Ljutomer, zatem pa je spregovoril predsedujoči KoDVOP Marjan Farič, sicer predsednik Prekmurskega društva general Maister Murska Sobota, ki je na kratko orisal pomen podpisa sporazuma. Ta ureja sodelovanje organizacij, združenj in društev, ki delujejo v javnem interesu na področju obrambe, ohranjanja vrednot boja za lastno državo in narodovo samoohranitev. Njihov cilj je razvijanje domoljubja in veteranskih tradicij ob hkratnem prizadevanju za ohranitev miru in sožitja med narodi.

O. B.

Še enkrat o
»Kočevarjih«

Ne mislim se ponavljati. Me je pa odziv gospe Alenke Auersperger prepričal, da ne gre za resno razmišljanje o etičnih manjšinah oziroma narodnih skupnostih, ampak le za travme iz preteklosti in politikantstvo. Gospa A. A. se sklicuje na dr. Georga Marschniga. Da bralcem obudim spomin, bom citiral:

»... ali pa bo novi generaciji predstavnikov Kočevarjev uspelo v vsej jasnosti predstaviti svojo vlogo pred in med drugo svetovno vojno ter vsepričujočo dimenzijo žrtve obogatiti tudi s perspektive storilcev. Šele ko bo storjen ta korak, bodo Kočevarji sposobni postati del evropskega spomina in s tem del evropske identitete.«

Kaj nam ta tekst pripoveduje? Prvič, zdajšnja generacija potomcev kočevskih Nemcev obremenjuje s preteklostjo dedkov in pradedkov. Obremenjuje generacijo, ki nima nič skupnega z nacizmom. Zakaj bi morali biti pravniki obremenjeni z dejanji pradedkov? Ta generacija nima z dogodki pred in med drugo svetovno vojno prav nič skupnega.

Drugič, če hočejo vnuki postati del evropske identitete, naj predstavijo vlogo Kočevarjev pred in med drugo svetovno vojno. Če povem bolj preprosto, priznamo vam identiteto, če boste prej storili to in to. Torej »kupčkamo in prodajamo«. Oprostite, ampak to gre čez vsako mejo dostojnosti. Tako Marschnigovo modrovanje je nesprejemljivo politikantstvo.

Doktorat gospoda Marschniga ne obravnava problema obstoja narodne skupnosti s strokovnega oziroma znanstvenega vidika. Osnovno vprašanje bi moralo biti, kakšne so identitetne variable nekega naroda oziroma narodne skupnosti. Njegov doktorat gre v neko čisto drugo smer.

Že v prejšnjem odgovoru sem omenil, da obstaja več organizacij potomcev kočevskih Nemcev, ki med seboj razpravljajo in polemizirajo, kako so potekali zgodovinski dogodki med drugo svetovno vojno. In prav je tako. Zgodovina ne sme v pozabo, toda ne smemo biti z njo obremenjeni. Gospe A. A. pa priporočam v branje tudi knjižico: »Kočevski Nemci – partizani«, ki jo je napisal Zdravko Troha leta 2003 (ISBN 961-91287-0-2).

Danes je aktualno predvsem vprašanje priznanja nemško govoreče narodne skupnosti, ki je brez dvoma avtohtona. Kočevski Nemci so le manjši del te skupnosti. Ne gre za priznanje političnih pravic, kot jih imata madžarska in italijanska manjšina, ampak za priznanje kulturnih pravic. Skupnosti, ki se prebujajo, je pa razseljena po vsej Sloveniji. Seveda se odpira tudi vprašanje priznanja drugih narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji.

S tem je zame ta polemika, ki odraža moje osebno mnenje, končana.

Dr. Tit Turnšek

»Izdaje«

Skozi vso zgodovino so bili tudi izdajalci lastnega naroda, za kar je bila že v antičnih časih določena smrtna kazen na javnem prostoru in na sramoten način. Izdaje v majhnih skupnostih antičnih, nato v mestnih državah so v drugi svetovni vojni prerasle v izdaje na ravni držav vseh velikosti. Še vedno so boleče izdaje iz časa fašizma in nacizma, ki so povzročile ogromno gorja v svetu, tudi našim prednikom in sorodnikom, zato so posledice moreče še za zdajšnje generacije. Zato je primerno in je treba prikazati največje izdaje sedanjega časa, ki jih v pravnem pomenu še ne opredelimo za izdaje, vendar se kaže, da je to nujno.

Koliko naših vasi bi bilo treba požgati in porušiti, da bi bila škoda za več milijard evrov, za kar so oropali NLB in NKBM, da bi to razumeli in imenovali za izdajo? Saj so pri tem uničevanju sodelovali naši politiki in bančniki s tujino interesi.

Kaj ni to izdaja naših nacionalnih interesov, če so politiki zaradi politične in materialne korupcije pod vsako razumno ceno razprodali našo skupno državno premoženje, podarili tujcem naše gozdove, zemljišča?

Podnebne spremembe ogrožajo življenje na vsem planetu. Ali ni odstop najbogatejše države na svetu od pariškega podnebnega sporazuma izdaja narave in življenja na planetu? Kakšno gorje z milijoni beguncev, z napovedmi pa še s stotinami milijonov, že povzročajo ujme in suše, vendar svet še ne govori o veleizdaji!

Ministrica za kmetijstvo je danes napovedala postopek za odstrel 175 medvedov in 11 volkov, čeprav so to zavarovane vrste po dveh mednarodnih konvencijah, ki jih je podpisala naša država. To je izdaja naše zavarovane narave, saj je ukrep utemeljila s tem, da te zveri ogrožajo ljudi in domače živali. Že leta pa isto ministrstvo nerazumno povečuje odstrel srnjadi in jelenjadi, da zveri nimajo več naravne hrane, zato za svoje preživetje iščejo hrano ob naseljih in plenijo domače živali, ki jih lastniki tudi iz špekulativni razlogov ne varujejo. Strokovnjaki z Biotehniške fakultete in inštitutov pa to izdajo podpirajo ob sodelovanju in z molkom.

Vse izdaje so bile od nekdaj bolj ali manj pošteno kaznovane, za kar so predvsem v preteklosti poskrbeli vladarji na vseh ravneh s svojimi oprodami. V tako imenovanih demokratičnih državah naj bi to nalogo opravljala sodišča na vseh stopnjah. Sodišča se ukvarjajo s kaznovanjem prekrškov in s kaznivimi dejanji po ustaljenih merilih, kriminal in veleizdaje narave in življenja planetarnih razsežnosti pa ostajajo nekaznovani. Do kdaj še?

Janez Černač

KULTURA

Izšla je nova knjiga Jureta Apiha

Rdečega mlina blues

Napeta, čustvena in pretresljiva je pripoved o učitelju iz Rdečega mlina, ki se je zaljubil v tovarnarjevo ženo, tihotapil dojenčka partizanske mamice na Hrvaško, organiziral odbor slovenske OF v Zagrebu in v poraženi Nemčiji zabarantal kup

ničvrednih mark za opremo novega hrvaškega filmskega studia. V zazidanem ilegalnem zaporu v Ljubljani je klical na pomoč, bežal iz nje, vendar zli usodi brez pomoči še včerajšnjih prijateljev ni mogel uiti. Zakopana v Arhivu Republike Slovenije med tisoč dvesto stranmi dosjeja državne varnosti se skriva pozabljena, nikoli razkrita usoda Srečka Robinščaka, ki se je z gestopom, ustaško policijo in Udbo bojeval za preživetje.

»Srečka Robinščaka nisem poznal, nikoli ga nisem srečal. Tista jokajo-

ča, v polulane plenice zavita štruca, ki jo je pretihotapil iz Kraljevine Italije v Nezavisno državo Hrvatsko, nisem bil jaz. V zavestnem obdobju mojega življenja pač ne. Kasneje sem tu pa tam slišal zanj, enkrat kot za šoštanjkega fičfiriča, ki je po hmeljski dolini dekleta zapeljeval, drugič kot očetovega učiteljskega in sokolskega pajdaša, tretjič kot mojega dobrega angela, brez katerega me zanesljivo ne bi bilo več. Le o ugrabljenem udbovskem zaporniku, ki je klical na pomoč, pisal prijateljem, materi, celo ministru iz zaničkanega zapora, bežal iz nje, pa bil vedno znova izdan, ni bilo nikoli govora,« je v uvodu knjige zapisal avtor Jure Apih.

Neusmiljena igra usode in greha, ki ga ni, čeprav žre, ne izpusti bralca. Morda bi bilo lažje, če bi sledil le njegovi pesniški domišljiji in ne bi vedel, da je vse, kar piše, res.

Naročila sprejemamo na spletni strani ali po mailu na info@festfest.si. Cena knjige Rdečega mlina blues je 19 evrov.

SVOBODNA
BESEDAwww.svobodnabeseda.si

Razstava v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije

Edi Šelhaus. Retrospektiva

Letos v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije praznujemo 100. obletnico rojstva Edija Šelhaus, enega najbolj znanih slovenskih vojnih in povojnih fotoreporterjev. Ob tej priložnosti smo o njegovem življenju in delu pripravili pregledno razstavo in katalog z naslovom Edi Šelhaus. Retrospektiva. V Muzeju namreč hranimo večino Šelhausovega fotografskega fonda iz njegovega več kot šestdesetletnega ustvarjalnega obdobja, vse od druge svetovne vojne do začetka 21. stoletja.

Razstava prikazuje izbor Šelhausovih posnetkov iz štirih obdobj njegovih delovanja: iz druge svetovne vojne, tržaškega obdobja, obdobja med letoma 1958 in 1972 in časa po letu 1972. Med drugo svetovno vojno je Edi Šelhaus kot partizanski fotoreporter od leta 1944 do osvoboditve maja 1945 posnel dragocene verodostojne dokumente časa, predvsem življenja v zaledju, med njimi tudi prihod partizanov v osvobodjene Trst, Gorico in Ljubljano ter proglasitev prve povojne slovenske vlade v Ajdovščini. Po vojni je do leta 1955 živel v Trstu, kjer je med letoma 1945 in 1948 kot filmski snemalec predvsem na območju cone A za slovenski Filmski obzornik in jugoslovanske Filmske novosti posnel aktualne dogodke nemirnega časa, ko se je odločalo o meji med Jugoslavijo in Italijo. Kot fotoreporter je takrat sodeloval tudi s časopisoma Primorski dnevnik in Il Lavoratore. Po letu 1948 je kot priložnostni fotograf beležil predvsem vsak-

Partizanska izvidnica v belem, Babno polje, 1944. (Foto: Edi Šelhaus)

danje življenje. Na razstavi so med drugim na ogled fotografski posnetki in filmski zapisi o nasilju nad civilnim prebivalstvom, manifestacijah in demonstracijah, proslavah, zlasti prvomajskih, o dogajanju v času prihoda Mednarodne zavezniške komisije in predaje oblasti Jugoslovanom, pa tudi o vsakdanjem in družabnem življenju.

V tretjem svežnju je predstavljeno njegovo fotoreportersko delo od začetka leta 1958 do konca leta 1972, ko je bil zaposlen pri dnevniku Slovenski poročevalec, pozneje Delo, in tedniku Tovariš. V tem obdobju je bil kot »leteči« fotoreporter na lovu za aktualnimi dogodki in zanimivostmi po Sloveniji, nekdanji Jugoslaviji in tudi tujini. Na ogled je izbor posnetkov z raznih področij življenja na Slovenskem in delno zunaj meja, med njimi iz sveta športa, kulture, politike, gospodarstva, kmečkega in vsakdanjega življenja, pa tudi nekaj izbranih portretov in posnetkov zanj značilne-

ga fotohumorja. Četrty sveženj predstavlja Šelhausovo zadnje življenjsko obdobje, od začetka leta 1973 do smrti, ko je deloval že kot upokojeni »fotoreporter v copatah«, kot se je sam poimenoval. Izbrane fotografije simbolično prikazujejo tematike, s katerimi se je takrat ukvarjal, predvsem koroške Slovence z njihovim bojem za manjšinske pravice, zgodbe reševanja v drugi svetovni vojni sestreljenih zaveznških letalcev, osamosvajanje Slovenije, športne dogodke in kolege fotoreporterje, pa tudi utrinke iz življenja na Tržaškem, kamor se je vedno rad vračal. Za dodatno osvetlitev življenja in dela Edija Šelhaus je na razstavi tudi nekaj drugega gradiva – Šelhausovi osebni dokumenti in predmeti, filmsko gradivo in odlomki avdioposnetkov pripovedovanja Edija Šelhaus. Razstavo, ki bo na ogled do 29. septembra, je pripravila kustosinja Jožefa Šparovec, skrbnica Šelhausovih zbirk.

Urška Purg

Lahko
noč,
skrbi.

Triglav komplet

Združite
zavarovanja
cele družine
in prihranite
do 50 %.O svojih zavarovanjih
ne razmišljate pogosto,
a z občutkom varnosti,
ki vam ga dajo, živite
vsak dan.

Vse bo v redu.

triglav

www.triglav.si

NAGRADNA KRIŽANKA

Rešitve križanke pošljite
do 15. julija 2019

Trem izžrebanim reševalcem
bomo podarili knjigo.

**SVOBODNA
BESEDA**

Izžrebani reševalci križanke iz 43.
številke časopisa Svobodna beseda

1. Rezka Komac

Alpska cesta 22, 4248 Lesce

2. Kristina Mauč

Celjska cesta 24, 2380 Slovenj Gradec

3. Alojz Klobučar

Vaška cesta 72, 8323 Uršna Sela

Rešitve križanke:

IZPILJENOST, KOREOGRAFIKA, OBISK,
OPERA, NAGI, ETANOL, ARO, OL, ZM,
DEDIŠČINA, REGENT, KOVEC, DIABETES,
EKIPAŽA, AVION, STIKALO, LASKE, IR, METKA,
JN, LEPOTA, IŽANKA, IONI, SLONIČ, NEON,
ŠMENT, EMIL, EJ, LI, ČARALKA, SINTETIK,
ENO, OST, TRMA, UTA.

Geslo: PRIGODE S TITOM

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva
6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do
15. julija 2019.

Ime in priimek:

Naslov:

Geslo 44. številke SB:

SVOBODNA BESEDA		TOČILNI PULT	ZAČETEK GESLA	IZDELOVA- LEC ŠIVANK	KONEC GESLA	SLOVENSKI BALONAR SLAVKO ŠORN	LILI NOVY	VDOLBINA V STENI	KRAVICA	ZEMLJE- VID
OČALA, KI SE PRITRDIJO NA NOS										
MED ALGAMI ŽIVEČA MORSKA RIBA										
SLOVEN. IGRALEC IN OPERIST (JOSIP)							ŠIRJAVA			
SNOV ZA PRIPRAVO KRUHA						ZVEZA DRŽAV NADZOR- NIK V ŠPARTI				
SVOBODNA BESEDA		GOVOREC IKAVŠČINE	SILA, NAS- PROTNA SMERI GIBANJA TELESA	TKANINA BISUS	KAR SE IZZME	RAVNILO (NI: LEPIR)	JANEZ VIPOTNIK	RUSKA ZELJNATA JUHA	VODITELJI- CA NA TVS PUST GRŠKI BOG. AJAK	ANTON AŠKERC ROBERT OWEN
IZBOLJ- ŠAVA										STVARNA ŽENSKA
PREBIVA- LEC KRIŽEVCA BLIZU ZREČ										DAJATVE RIMSKI KURIJI
NORVEŠKI SLOVNIČAR (IVAR ANDREAS)							KRAJ PRI OPATIJI			EMIL ADAMIČ ČVEKANJE
VERA ČASLAV- SKA			MURAT ISAKU VNETNO STANJE TELESA				RASTLINA SITA	PREBIVALEC MESTA OB SAVI V OSREDNJI SLOVENIJI IME NASE PEVKE BARUČE		
NAROBNA STRAN (IZ ČRK: SEVERN)							VITKA PTICA UJEDA LOVEC NA RAKE			VELIKA VEŽA V JAVNIH POSLOPIH
TEŽKA KOVINA MODRIKA- STO BELE BARVE (Zn)		UMBERTO ECO PRITOK DONAVE V ROMUNIJI				PREBI- VALKA IRANA PRIPADNIK SKITOV				EGIP. MATI BOGOV STARO- GRŠKI PESNIK
										SPORT TRDIH PESTI; TUDI PREDELEK, ODDELEK JAPONSKI PISATELJ (KOBO)
IZDELO- VALEC OČAL						NAPUŠČ, PRISTRE- SEK CLAUDIO ABBADO			ZVIŠANI TON A OSKAR DANON	TONE ČUFAR IGOR ŽUŽEK
LOJNA ŽLEZA							VEDA O ROBOTIH			
PREBIVA- LEC TRENTE							RAJ, PARADIŽ			RAŽENJ

UTRINKI

V spominskem parku Mauthausen pod Ljubljem je bila spominska slovesnost ob 74. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča, podružnice Mauthausna. Slavnostni govornik je bil predsednik Vlade Republike Slovenije Marjan Šarec, prisotna pa sta bila tudi minister za obrambo Karl Erjavec in predsednik ZZB NOB Slovenije Tit Turnšek. Več o dogodku v julijski številki SB.

Združenje borcev za vrednote NOB Mežiške doline je 18. maja s koroškimi občinami organiziralo praznovanje 74. obletnice zadnjih bojev na slovenskih in evropskih tleh v 2. svetovni vojni na Poljani. Kljub slabemu vremenu se je na kraju, ki bo za vedno ostal zapisan ne samo v naši, ampak tudi v svetovni zgodovini, se je zbralo okrog sedemsto obiskovalcev. Več o dogodku v prihodnji številki SB.

Ulico aktivistov za Bežigradom v Ljubljani, v neposredni bližini Poti spominov in tovarištva, že od začetka junija letos »krasi« grafiti, ki ni v ponos Ljubljani. Vsak dan po njem hodi na desetine osnovnošolcev in drugih ljudi. Takšen grafit si Ljubljana – mesto heroj, zagotovo ne zasluži. Foto: J. Alič